

**ANKARA ETNOGRAFYA
MÜZESİNDE BULUNAN
XIV. YÜZYILDA
MERAGA'DA YAPILMIŞ
VAKIF KUR'AN CÜZLERİ**

**SABIHA
AKER**

Türkler Orta Asya'dan Akdeniz kıyılarına kadar her geçtikleri ülkeye yaratıcı güçlerinin damgasını vurmuşlardır. Özellikle süsleme sanatında görülen eşsiz örneklerin önemli bir bölümünü tezhib sanatı oluşturur. Türk tezhib sanatı henüz köklü bir biçimde incelenmemiştir.

Tezhib sanatıyla ilgili yazılı kaynaklarda, Ankara Etnografya Müzesi'nde bulunan yazma kitapların tezhiblerinin ele alınmadığı görülmektedir. Bu durum, Başkent'in önemli Müzesi'ndeki eserlerinin tanıtılmasında ne kadar gecikildiğini, yalnız tezhib sanatı yönünden değil, Türk kültürüne ve sanat eğitimine getireceği hizmet yönünden de açıkça ortaya koymaktadır.

Bu küçük araştırmanın başlangıç olması ve bu önemli boşluğu dolduracak başka araştırmalar yapılması dileğimizdir ¹.

K A T A L O G

Ankara Etnografya Müzesi, Envanter No : 10115-10137.

Envanter Fişi Bilgisi :

Ankara Etnografya Müzesi'nde 23 cüzû bulunan bu Kur'an'ın her Cüz'ü ayrı bir kitap halindedir ve ayrı envanter numarası ile kayıtlara geçmiştir. Bütün cüzlerin envanter fişlerinde; hemen hemen aynı bilgiler bulunmaktadır. Tekrarları önlemek amacıyla birinci cüzün envanter fişindeki bilgi örnek olarak verilmekte, diğer cüzlerin envanter fişlerinden, yalnız birinci cüzden farklı görülen bilgiler alınmaktadır.

10115

KUR'AN'DAN YAZMA BİRİNCİ CÜZ.

1. 2. 3. sayfalar tezhibli, Aşır işaretleri süslü, dördüncü sayfa başındaki sure başı tezhibli. Her sayfada yedi satır. Sonunda Abdullah bin Ahmed bin Fazlullâh

1) Çalışmalarında değerli fikirleriyle yol gösteren sayın Prof. Dr. Gönül Öney'e ve Ankara Etnografya Müzesi'ndeki eserlerin incelenmesine fırsat veren sayın müze müdürü Osman Aksoy ve ilgili personeline teşekkürü bir borç bilirim.

bin Abdülhamid Elkazvîni 77 yaşında iken 788 zilhiçcesinde yazdığı gösterilmektedir. Cildi adı meşin, üzeri arabesk süslü. Eşyanın ölçüsü: 31,5 × 22,5 cm.

10116

KUR'AN'DAN YAZMA İKİNCİ CÜZ.

... tarafından 77 yaşında iken 738 Zilhiçcesinde yazıldığı kayıtlı... Ölçü: 33 × 24 cm.

10117

KUR'AN'DAN YAZMA ÜÇÜNCÜ CÜZ.

... tarafından 788 zilka'desinde Merağa'da yazıldığı kayıtlı... Ölçü: 32 × 23,5 cm.

10118

KUR'AN'DAN YAZMA DÖRDÜNCÜ CÜZ.

... tarafından 738 zilka'desinin ortasında 77 yaşında iken yazdığı kayıtlı... Ölçü: 31,5 × 23 cm.

10119

KUR'AN'DAN YAZMA BEŞİNCİ CÜZ.

... Abdullah bin Ahmed bin Fazlullah bin Abdülhamid elkadı bi medineği merağa tarafından 738 şevvalinin evahirinde yazıldığı kayıtlı... Ölçü: 32 × 23 cm.

10120

KUR'AN'DAN YAZMA ALTINCI CÜZ.

... 10115 numaradan başlayan seriye dahil olduğu halde ketebenin yazılmış olması lâzım gelen son yaprak yoktur. Ölçü: 32 × 23,5 cm.

10121

KUR'AN'DAN YAZMA SEKİZİNCİ CÜZ.

... 738'de Merağa kadısı Abdullah... Ölçü: 32,5 × 23,5 cm.

10122

KUR'AN'DAN YAZMA DOKUZUNCU CÜZ.

... Asıl cildi yoktur. Adı ve nisbeten yeni ve cüzden küçük bir cildin içine konmuş. Ölçü: 32,5 × 23,5 cm.

10123

KUR'AN'DAN YAZMA 12. CÜZ.

... sonunda 77 yaşında iken 739 muharreminin evalinde Abdullah bin Ahmed bin Fazlullah bin Abdülhamidi kazvîni tarafından yazıldığı kayıtlı... Ölçü: 31,5 × 23 cm.

10124

KUR'AN'DAN YAZMA 14. CÜZ.

... sonunda 738 rebîulevvelî guresinde... yazıldığı kayıtlı... Ölçü: 31 × 23,5 cm.

10125

KUR'AN'DAN YAZMA 15. CÜZ.

... 739 rebîulevvelî evasılinda... yazıldığı kayıtlı... Ölçü: 32 × 23,5 cm.

10126

KUR'AN'DAN YAZMA 16. CÜZ.

... 739 da... kayıtlı... Ölçü: 32,5 × 24 cm.

10127

KUR'AN'DAN YAZMA 17. CÜZ.

... 739 rebîulevvelinde... yazıldığı kayıtlı... Ölçü: 32,5 × 23,5 cm.

10128

KUR'AN'DAN YAZMA 18. CÜZ.

... 739 şa'banının sonlarında... yazıldığı kayıtlı... Ölçü: 32,5 × 24 cm.

10129

KUR'AN'DAN YAZMA 19. CÜZ.

... 739 cemazielevvelî sonlarında... yazıldığı kayıtlı... Ölçü: 32 × 23,5 cm.

10130

KUR'AN'DAN YAZMA 20. CÜZ.

... 739 remezanı ibtidasında... yazıldığı kayıtlı... Ölçü: 32 × 24 cm.

10131

KUR'AN'DAN YAZMA 21. CÜZ.

... 739 remezanı ibtidalarında... yazıldığı kayıtlı... Ölçü: 33 × 24,5 cm.

10132

KUR'AN'DAN YAZMA 22. CÜZ.

... 739 remezanı başlarında... kayıtlı...

Ölçü: 32,5 × 23cm.

10133

KUR'AN'DAN YAZMA 23. CÜZ.

... 739 Remezanı ortasında... Ölçü: 32 ×

23 cm.

10134

KUR'AN'DAN YAZMA 25. CÜZ.

1. 2. 3. sayfalarla, 5, 24, 30 uncu sayfa-
lardaki sure başları tezhibli. Aşır işaretleri
süslü. Sayfalar 7 satır. Sonunda 739 Reme-
zanında 78 yaşında ve Merağa kadısı iken
Abdullah bin Ahmed bin Fazullullah bin Ab-
dülhamid tarafından yazıldığı kayıtlı. Cildi
adi meşin üzerine arabesk nakışlı. Ölçü:
32,5 × 23 cm.

10135

KUR'AN'DAN YAZMA 26. CÜZ.

... 4, 15, 24, 34, 39, 46, sayfalardaki
sure başları tezhibli... 739 Şevvali iptidasın-
da... yazıldığı kayıtlı... Ölçü: 32 × 23 cm.

10136

KUR'AN'DAN YAZMA 27. CÜZ.

... 6, 12, 18, 24, 31, 38 inci sayfalardaki
sure başları tezhibli... 78 yaşında iken 739
Şevvali ibtidasında... yazıldığı kayıtlı... Öl-
çü: 32,5 × 24 cm.

10137

KUR'AN'DAN YAZMA 30. CÜZ.

... 6, 10, 13, 15, 17, 20, 22, 24, 26, 28,
30, 33, 35, 36, 38, 39, 40, 41, 43, 44, 46, 47,
48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59,
60, 61, 62, inci sayfalardaki sure başları
tezhibli. Sonunda 8 sayfa fena bir şekil-
de tamirli. Sonu eksik. Cildi meşin arabesk
nakışlı. Ölçü: 31 × 22 cm.

MOTİF-KOMPOZİSYON :

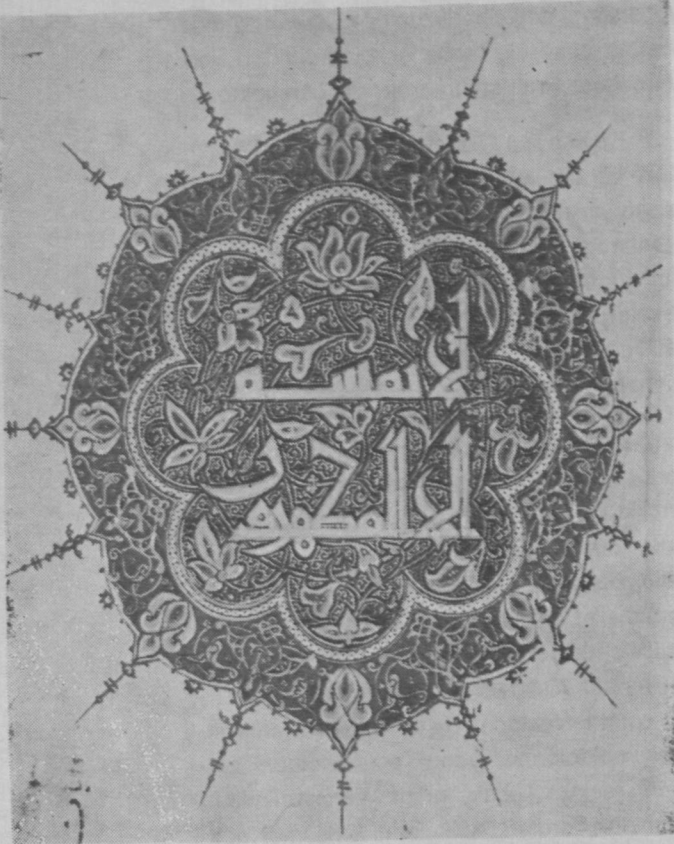
Kur'an-ı Kerim'e genel bir bakış açısı
kazandırmak amacıyla, kompozisyonları

açısından değişik düzenler göstermesi göz
önüne alınarak, tezhibler buldukları yer-
lere göre grublandırılarak ele alınmaktadır.

Temellük Kitâbeleri: Kuran'ın
tezhibli bölümleri içinde en ilginç kompo-
zasyonlar, cüzlerin ilk sayfalarındaki madal-
yonlarda görülmektedir. Ortalarındaki yazı-
lar tam okunamamış olmasına rağmen,
bunlara yazma kitapların genel özellikleri
dikkate alınarak, temellük kitâbesi demek
uygun bulunmaktadır.

Birinci cüzün madalyonunda dairenin
ortasında geniş bir alanda yer alan küfi
yazıların zemininde, helezonlar yaparak iç
içe daireler oluşturan hareketli bir hataî
kompazasyonu görülmektedir. Motiflerin
araları çok ince kıvrımlar ve küçük nok-
talarla doldurulmuştur. Bu bölüm, sekiz
yuvarlak dilimden oluşan ince bir bordür-
le sınırlanmaktadır. Dışta dilimlerin en yük-
sek noktalarına, yarım palmetlerden olu-
şan, sekiz küçük motif yerleştirilmiştir.
Bunların araları, dilimlerin birleşme nok-
talarında küçük bir kalp motifi yaparak
iki tarafa simetrik dağılan, son derece in-
ce rumî motifleriyle doldurulmuştur. Böy-
lece elde edilen geniş bordür, motiflerin
dilimlerine paralel olarak zarif bir tığla sı-
nırlandırılıp, madalyon tamamlanmıştır (Fo-
toğraf 1).

İkinci cüzün mdalyonunda, ince bordür-
lerle sınırlı ortadaki dairenin yazılarının ze-
mininde, çizgiyle yapılmış hataî motifleri gö-
rölmektedir. Etrafında, uçları hafif birbirinin
içine geçen dört büyük yarım daire ve on-
ların ortasında daha küçük yarım daireler
bulunmaktadır. Yarım daireler arasındaki
boşluk rumîlerle yapılmış bir su ile doldu-
rulmuş, ortalarına birer palmet yaprak ko-
nulmuştur. Küçük yarım dairelerin ortaları-
na iri birer hataî çiçeği konmuştur. Büyük
yarım dairelerin kesişmelerinden ortaya çı-
kan küçük üçgenlerde tek bir palmet yap-
rak bulunmaktadır. Yarım dairelerin dış kö-
şelerindeki boşluklarda, yarım palmetlerden
oluşan motifler yer almakta; madalyon, bun-
ların tümünü sınırlayan sade bir tığla biti-
rilmektedir (Fotoğraf 2).

Fotograf : 1

Üçüncü cüzün madalyonunun ortasında, yazının bulunduğu alan küçülmeğe, zemindeki hataîler çizgilerle yapılmakta ve altı yuvarlak dilimden oluşan ince bir bordürle sınırlanmaktadır. Yuvarlak dilimlerin tepelerinden çıkan ve bir atlayarak üçlü, iki grup halinde çift çizgiyle çizilen büyük yarım dairelerin, çizgileri arasındaki boşluklara, bir grubunda rumîlerle, diğer grubunda, eğik çizgilerle yapılmış sular yerleştirilmektedir. Bu bordürlerin aralarında kalan üçgenimsi biçimler rumî motifleriyle doldurulmuştur (Fotograf 3).

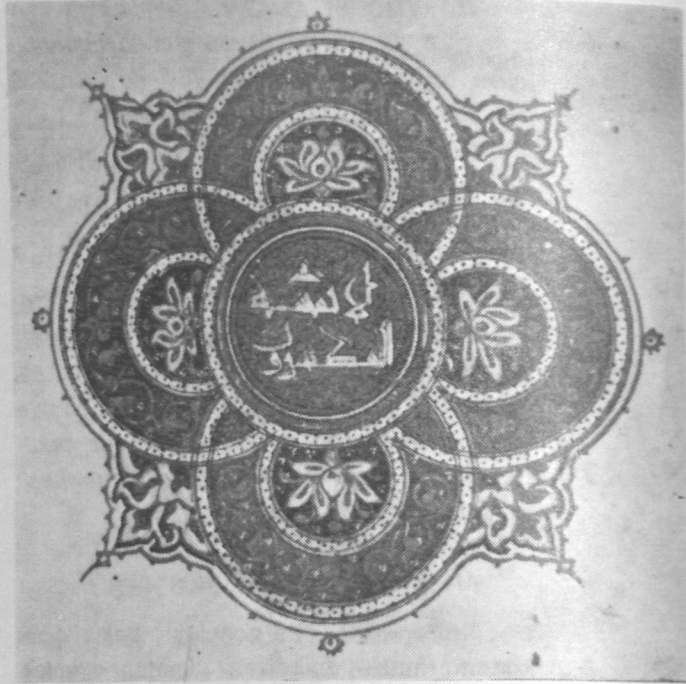
Dördüncü cüzün madalyonunda, dış tarafta iki ana bordürle, ortada iç içe geçen iki üçgenin oluşturduğu altı kollu bir yıldız kompozisyonunun ana çizgilerini ortaya koymaktadır. Bu yıldız "Mührü Süleyman" denilmektedir. Bordürlerden içteki, aralarında kare boşluklar olan üçlü bir geçme ile, dıştaki eğik çizgilerle oluşan küçük motiflerle yapılmıştır. Yıldızın dış köşelerinde rumî motifleri, iç köşelerinde iri birer yonca

motifi, ortasındaki altıgen bölümün yazılarının zemininde ise, çizgi ile yapılmış hataî motifleri görülmektedir (Fotograf 4).

Beşinci cüzün madalyonunun daire biçimli yazı alanı zemini yine hataîlerle doldurulmuştur. Daireye bitişik altı küçük yuvarlak dilimin dışında, aralıklı olarak, ikinci bir sıra, büyük, yuvarlak dilimler görülmektedir. İkisinin arasındaki boşluklara köşelerde küçük kalp motiflerinden çıkan rumî kompozisyonları yerleştirilmektedir. Küçük dilimlere teğet olarak zıt yönde çizilen, aynı büyüklükteki yarım dairelerin uçları dışa doğru uzatılıp, büyük dilimlerin çizgileriyle keşişerek, yeni biçimler yaratmakta, içlerine birer hataî çiçeği konmaktadır. Kompozisyonun dış kenarı palmet, yarım palmetlere benzeyen eğri çizgilerle yapılmış ilginç bir bordür oluşturmaktadır.

Altıncı cüzde, hataî motifli yazı alanını sınırlayan altı yuvarlak dilimin dış köşelerine konan yarım dairelerin içleri ince rumî motifleriyle doldurulmuştur. Bunlara paralel çizilen daha büyük yarım dairelerin uçları içteki dairelerle birleşerek, birbirleriyle keşişme noktalarında üçgenler yaratmaktadır. Paralel çizgilerin arasında gü-

Fotograf : 2

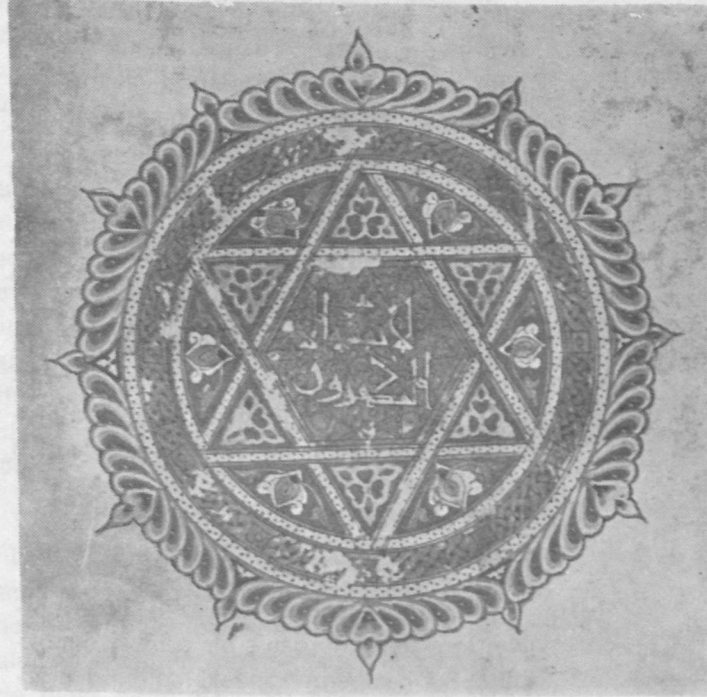

zel bir hataî bordürü, üçgenlerin içlerinde palmetler görülmektedir. Kompozisyon dışta, palmet ve yarım palmetli ikinci bir bordürle tamamlanıyor (Fotoğraf 5).

Sekizinci cüzde iç içe dairelerden oluşan kompozisyonun ortasındaki en küçük dairenin içinde bu kez hataî motifleri yazısız olarak görülmekte; yazılar, bunun dışındaki büyük dairenin eğik çizgilerle dikey olarak ayrılan bölümlerine yerleştirilmektedir. Yazıların zemininde yine hataî motifleri vardır. İnce bordürlü son daire, dışta, sivri dilimli yarım palmetlerden yapılan bir bordürle çevrilerek hareketlendirilmiştir (Fotoğraf 6).

Dokuzuncu cüzün madalyonunun, kompozisyonun esasını oluşturan dairenin içinde, merkezi dışta olan sekiz dairenin kenarlarının keşişmesiyle ortaya çıkan, sekiz kollu bir yıldız görülmektedir. Yıldızın köşelerinde ve yıldızla daire arasındaki boşluklarda, aralarında, palmetlerin de görüldüğü rumî motifleri bulunmaktadır. Ortadaki bitkisel motifli altıgende yazılar yer almaktadır. Yazıların üst kısmında ayrıca küçük, kalpli

Fotoğraf : 3

Fotoğraf : 4

bir motif dikkaî çekmektedir. Dairenin dışında, yıldızın köşeleri doğrultusunda yerleştirilen palmetlerin araları yarım palmete benzer küçük yapraklarla birleştirilerek güzel bir bordür yapılmıştır (Fotoğraf 7).

12. cüzde, kompozisyonda daire açıkça ortaya konmamış, eşit büyüklükte iki üçgen-den oluşan altı kollu yıldız hâkim duruma geçmiştir. Bu yıldız, dördüncü cüzde görülen Mührü Süleyman'ın başka bir biçimidir. Üçgenlerin kenarları ortalarında, içe dönük yarım daireler yaparak değişik bir biçim oluşturmaktadır. Yıldızın köşelerinde rumî motifler, köşeler arasındaki dış boşluklarda palmet motifleri yer almaktadır. Orta alanında yazıların zemini hataîlerle doldurulmuştur (Fotoğraf 8).

14. cüzdeki madalyonda, ortada, yazı alanını sınırlayan sekiz yuvarlak dilimin tepelerinden çıkan çizgiler, birbirinin altından geçerek daireler yaptıktan sonra, üstte bu dairelere teğet düz çizgiler haline gelip, kompozisyonu çevreleyen bir sekizgen ortaya koymaktadır. Dairelerin içleri orta alanındaki gibi çizgi ile yapılmış hataî çiçekleri, aralarında ki boşluklar ise rumî mo-

tifleri ile doldurulmuştur. Sekizgenin kenarında, yarım palmete benzer küçük yaprakların arka arkaya sıralanarak oluşturduğu bir bordür yer almaktadır (Fotoğraf 9).

15. cüzde, bu kez aynı büyüklükte iki karenin kenar çizgileri adeta bir bilmece gibi, son derece ilginç bir biçimde parçalanıp, birbirinin içine geçerek sekiz köşeli değişik bir kompozisyon ortaya koymaktadır. Elde edilen bölümlerin iç sıradakileri rumî motifleri, dış sıradakileri hataî motifleri ile doldurulmuştur. Dışta, köşelerin araları yuvarlak dilimlerle birleştirilip, içlerine kalp motifinden çıkan rumiler konmuştur. Madalyon sade bir tiğla tamamlanmıştır (Fotoğraf 10).

16. cüzün madalyonunda ilk göze çarpan, ince bordürlü geniş bir çember olmaktadır. Bu çemberin içindeki dairenin ortasında altı kollu bir yıldız bulunmaktadır. Yıldızın dış köşelerinde bulunan küçük altıgenlerin içlerinde rumî ve palmetli motifler, diğer bölümlerde hataîler kullanılmıştır. Çemberin dışındaki 12 yuvarlak dilimde ise

Fotoğraf : 5

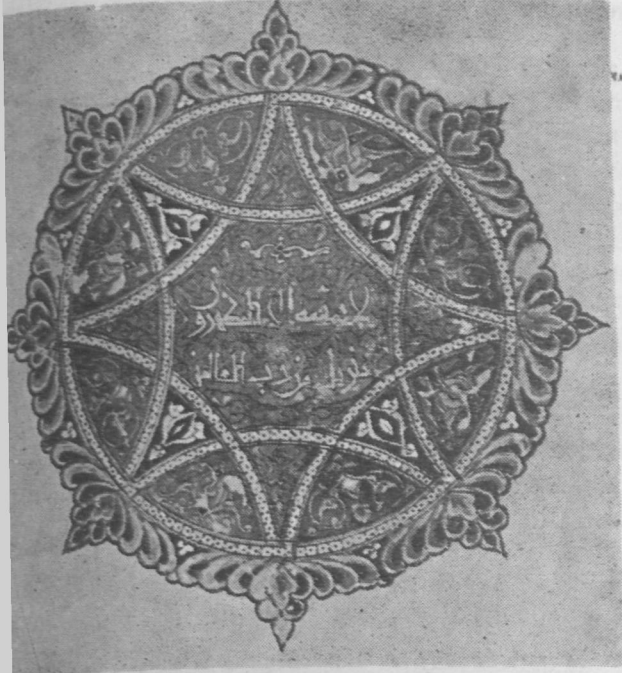

Fotoğraf : 6

sıra ile yine rumî ve hataî motifleri vardır. Dilimlerin etrafı düz bir tiğla çevrilmiştir (Fotoğraf 11).

17. cüzün madalyonu çok daha zarif görünüşüdür. Sekiz yuvarlak dilimle sınırlı geniş bir daire, merkezleri dışında olan sekiz yarım dairenin kenarlarının keşişmesiyle ortaya çıkan yeni biçimlerle daraltılmaktadır. Tam ortada, sekizgen yazı bölümünün zeminindeki hataîlerle, dilimlerin ortalarında kalan üçgenlerde üç top (çintemani) görünüşündeki çiçekler çizgi ile yapılmıştır. Dilimlerin iç köşelerindeki küçük bölümlerde kalp motifleri, bunların dilimlerin dışına doğru uzanan ikinci sıralarında rumî motifleri görülmektedir. Dilimlerin, tepelerinden, düz saplı, gonca görünüşünde, üçlü yapraklar çıkmaktadır (Fotoğraf 12).

18. cüzün madalyonunda daire, sadece yazı alanını sınırlamakta kullanılmıştır. Dairenin dışına, eşit aralıkla, üç dilimli palmet görünüşünde dört iri parça yerleştirilmiştir. Bunların içlerinde son derece ince ve güzel rumî kompozisyonları bulunmaktadır. Aralarındaki boşluklarda ise yine içlerinde rumiler olan daha küçük başka biçimler bu-

Fotograf : 7

lunmakta, kenardaki sade tiğ, parçaları sınırlayarak bütünleştirmektedir (Fotoğraf 13).

19. cüzde, madalyonun ortasındaki yazı alanı birkaç sıra düz, ince bordürlerle sınırlanmakta; içinde yazılar ve hataî motifler bulunmaktadır. Dairenin dışında, birbirlerinin ortasından başlayacak biçimde sıralanan aynı büyüklükteki yarım dairelerin kesişmesiyle, üçgenler ortaya çıkmaktadır. Bu üçgenlerin daha küçük olan iç sıradakilerinin ortalarında kalp motifli rumiler bulunmaktadır. Dış sıradakilerinde ise rumî ve hataî motifleri sırayla kullanılmış, kompozisyon en dışta düz bir tiğla bitirilmiştir.

20. cüzün madalyonunda, kompozisyonun esasını, kenarları eğik çizgilerden oluşan, iki sıra, sekiz kollu yıldızlar ortaya koymaktadır. Yazıların bulunduğu içteki yıldızın uçları dışta köşelerine rastlayacak biçimde yerleştirilmiştir. İç köşelerine, sırayla, rumî motifler ve hataî çiçekleri konan ikinci yıldızın uçları birer palmetle taçlandırılmakta, dış köşelerine yarım palmetlerle yapılmış küçük motifler yerleştirilmektedir (Fotoğraf 14).

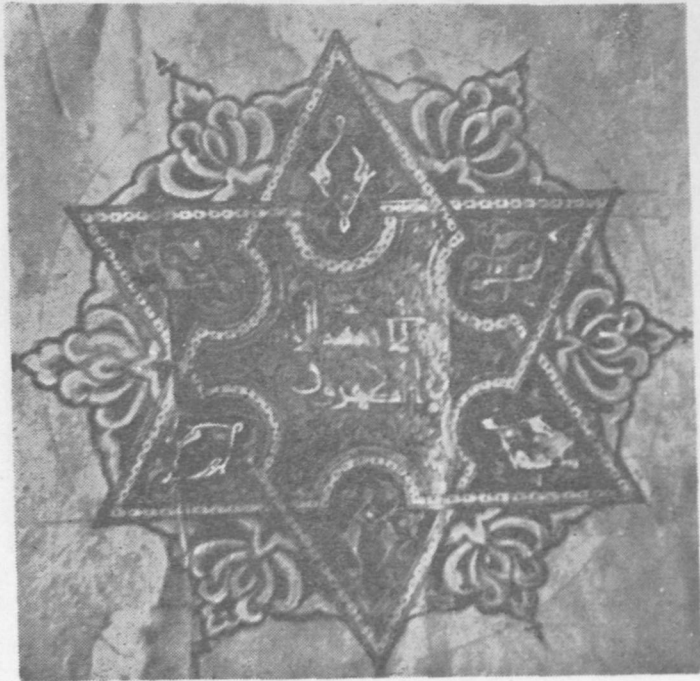
21. cüzde, yazı alanını oluşturan daire genişliyerek kompozisyona hâkim duruma

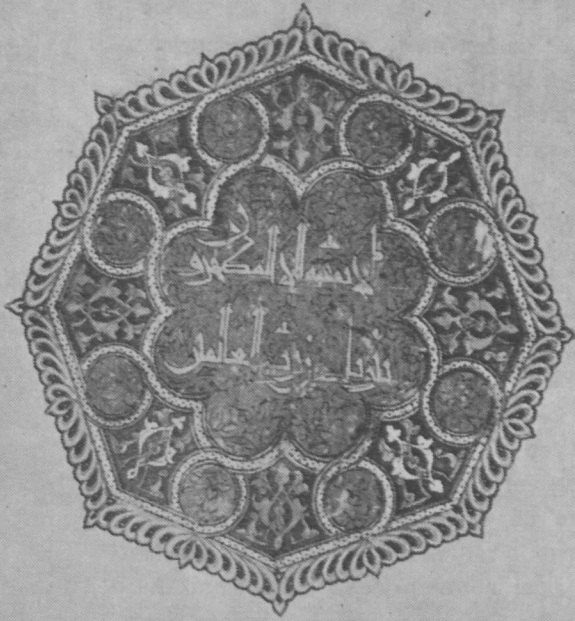
geçmiş, yazıların zemininde hataî motifleri kullanılmıştır. Dairenin dışındaki 12 küçük yarım dairelerin içleri rumî motifleriyle doldurulmuştur.

22. cüzün madalyonunun kompozisyonunda, ilk bakışta dairenin dışında iri palmet motifleriyle yapılmış bordür dikkati çekmektedir. Daha sonra dıştan içe doğru sırayla, biri, küçük yuvarlakların arka arkaya sıralanmasından oluşan, iki ince bordür, bir üçlü geometrik geçme bordür, rumî motifli düz bir alan ve bunun ortasında altı yuvarlak dilimle sınırlı yazı alanı bulunmaktadır (Fotoğraf 15).

23. cüzün madalyonunda, 20. cüzde görülen iç içe iki yıldız, kompozisyonun ortasında yer almakta, yıldızın uçları dışta bir daire ile sınırlanmakta, içteki yıldız yazı alanını oluşturmaktadır. Yazıların zemininde diğer cüzlerdekinden farklı olarak herhangi bir süsleme yapılmamış, sadece küçük üç noktalar konmuştur. Dıştaki yıldızın iç köşelerine birer palmet yaprak, dış köşelerindeki boşluklara kalp motifli rumiler yerleştirilmektedir. Dairenin dışında sıralanan sekiz yarım dairelerde rumî motifler görü-

Fotograf : 8

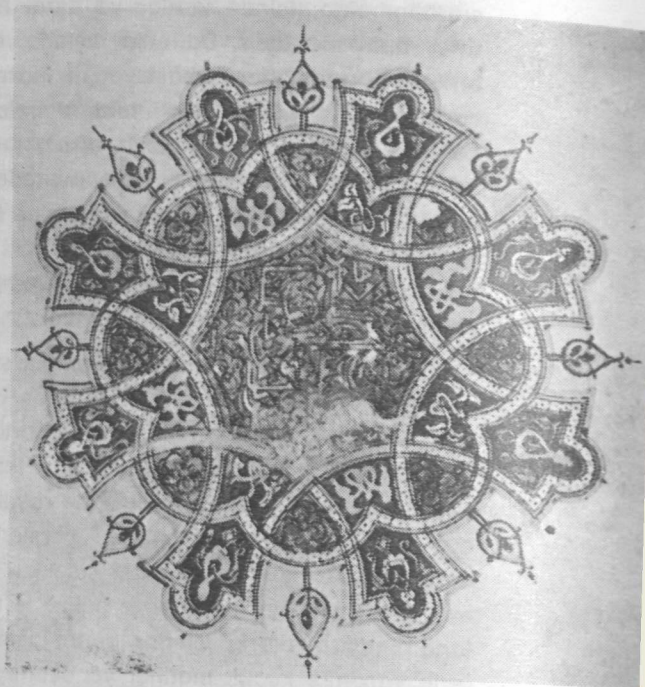
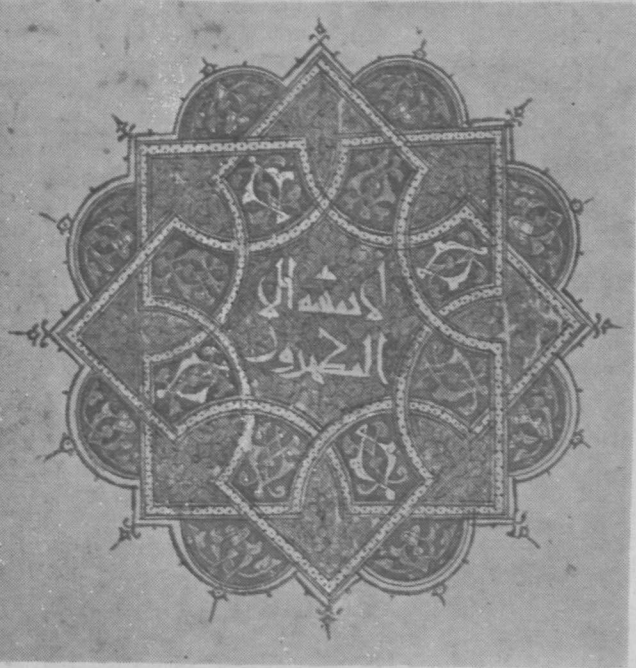
Fotograf : 9

Fotograf : 11

Fotograf : 10

Fotograf : 12

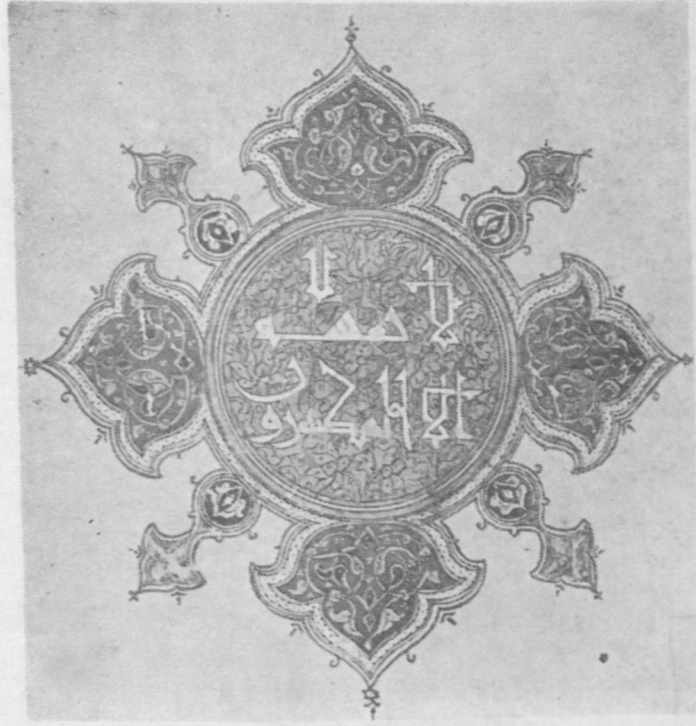

luyor ve kompozisyon düz bir tiğla tamamlanıyor (Fotoğraf 16).

25. cüzün madalyonu en çok yıpranmış örneklerden biridir. Düz beyaz bir kâğıtla madalyonun bir bölümü kapatılarak son derece kaba bir şekilde onarılmıştır. Kompozisyona, kenar çizgileri yuvarlak dilimli kareler hâkimdir. İçteki karenin kenar çizgileri, dışa doğru uzatılarak, dıştaki karenin ortalarında sivri uçlar oluşturmaktadır. Böylece dış çizgileriyle yine sekiz kollu bir yıldız benzemektedir. Yıldızın ortasındaki karenin uzantısı olan köşelerinde hataî çiçekleri, diğer köşelerinde uçları küçük birer palmetle biten rumî motifleri bulunmaktadır. Yazılar karelerin kenarlarının ortalarında kalan bölümlere yerleştirilmekte, zeminlerinde köşelerdeki rumî motiflerin devamları görülmektedir. Ortadaki karede rumî bir kompozisyon bulunmaktadır.

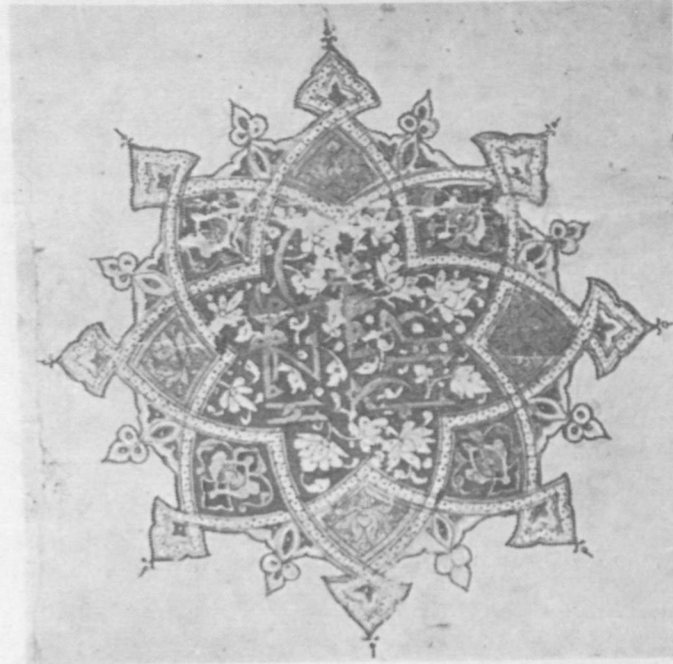
26. cüzde, madalyonların en değişik düzenlemelerinden biri görülmektedir. Dairenin kenar çizgileri içe doğru dönerek eşit aralıklı dört küçük daire boşluk yaparken, bunların aralarında kenarlar, dışa doğru dönerek küçük yuvarlak çıkıntılar yapmakta, değişik bir form ortaya koymaktadır. Ortasında dört yarım dairenin sınırladığı yazı alanı bulunan bu bölümü, içerden yarım palmetlerle yapılmış bir bordür sınırlamaktadır. Bordürlerin ortasına palmetli ve rumîli kompozisyonlar yerleştirilmiştir. Dıştaki boşluklara yerleştirilen küçük dairelerin ortalarına rumî motifler konulmuş, daireler üstlerinde, dışa doğru uzatılan palmetlerle birleştirilmiştir (Fotoğraf 17).

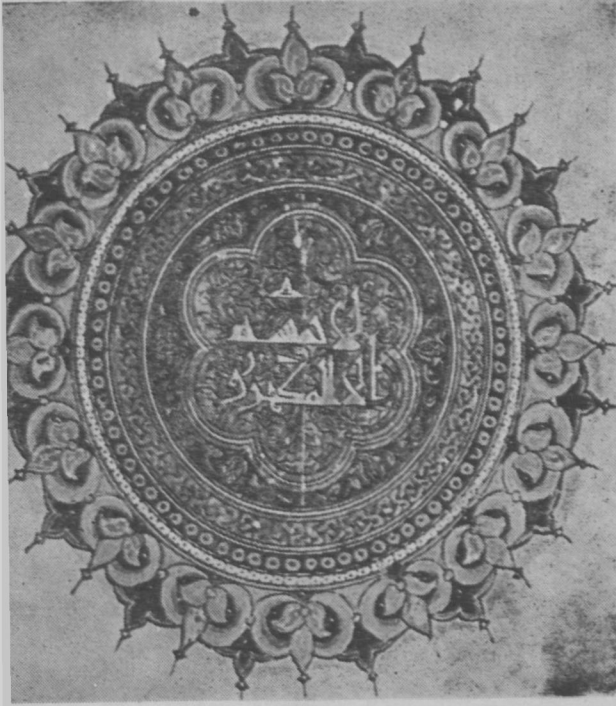
27. cüzün madalyonu sekizgen biçimindedir. Kompozisyon dış görünüşüyle 14. cüze benzemekle birlikte iç bölünüşler tamamen farklıdır. Sekizgenin dış kenarında ve ortadaki yazı alanını sınırlayan dört büyük yuvarlak dilimde, yarım palmete benzer yaprakların arka arkaya sıralanmasıyla oluşan bordürler vardır. İnce bordürlerle sınırlı bu iki bordürün arasında kalan alana rumî motifleri yerleştirilmektedir. Rumî kompozisyonların başlangıç noktalarında kalp motifleri görülmektedir. Dilimli bordürün iç

Fotoğraf : 13

Fotoğraf : 14

Fotograf : 15

kenar çizgileri, dilimler arasında küçük üçgenler yaparak yazı alanı sınırını hareketlendirmektedir. Yazıların zemini çizgi ile yapılmış hataî motifleri ile doldurulmuştur. Diğer cüzlerden farklı olarak yazının ortalarından yazı sırasına dikey olarak, dilimlerin uçlarına doğru altta ve üstte iki rumî yaparak uzatılmıştır (Fotograf 18).

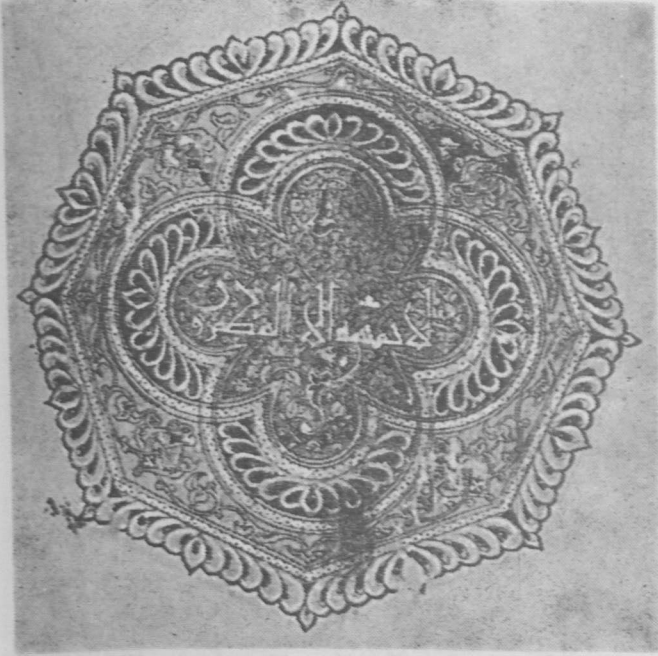

Fotograf : 17

Fotograf : 16

Madalyonların en gösterişlilerinden biri 30. cüzde yer almaktadır. Dış kenarda birbirine hafif geçerek sıralanan sekiz yarım daire bulunmaktadır. Dairelerin içteki bölünüşleri ve işlenişleri son derece ilginçtir. Dışa dönük kenarlarında yarım palmete benzer yaprakların arka arkaya dizilmesiyle bir bordür oluşturulmakta, bunu ince bordürler izlemektedir. Dairelerin ortalarında ve birbirleriyle keşişmelerinden ortaya çıkan bölümlerde rumî motifleri bulunmaktadır. Dairelerin içedönük kenarları ise, beş, altı sıra çok ince bordürlerle zenginleştirilerek hataî motifli yazı alanına geçilmektedir (Fotograf 19).

Fotograf : 18

Fotograf : 19

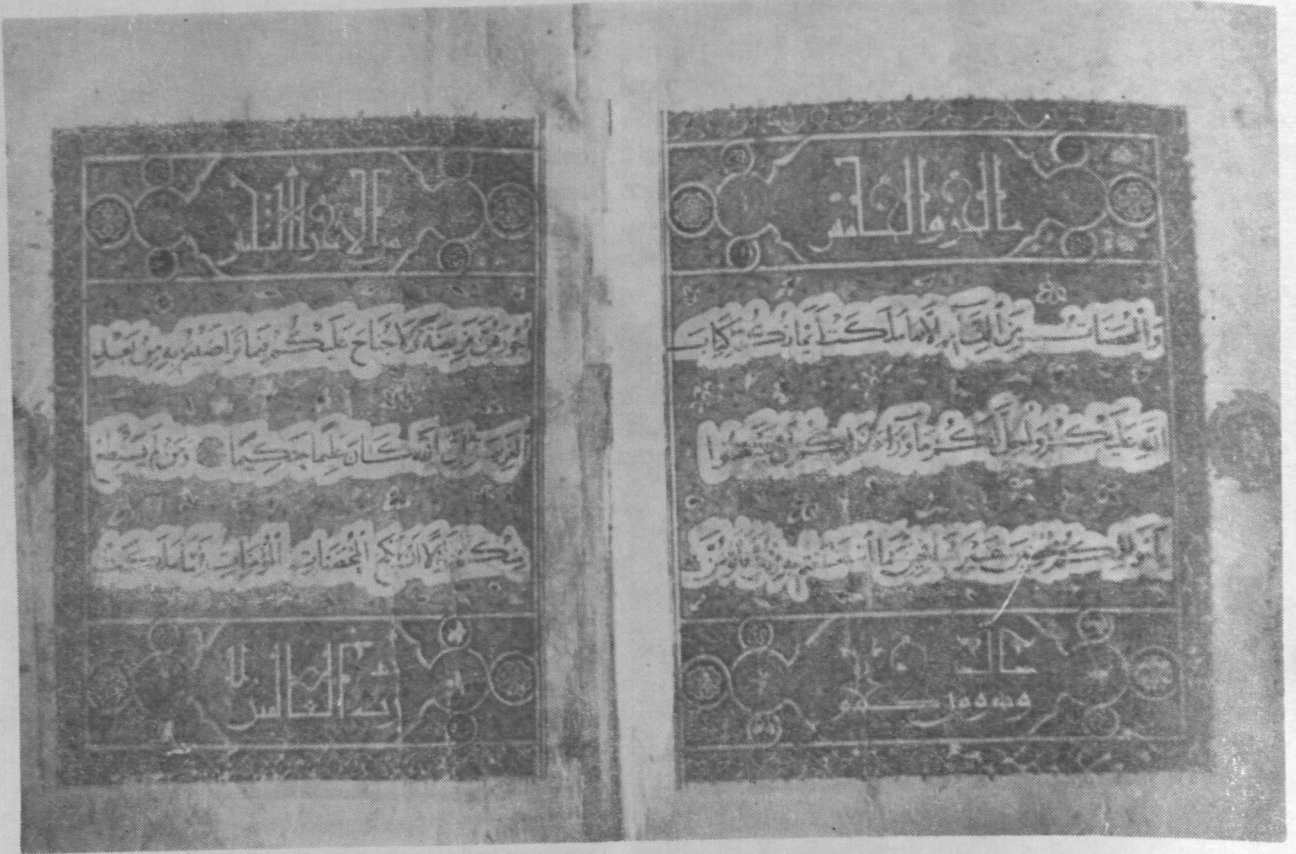
Cüz Başları: Cüz başları karşılıklı olarak iki sayfada tezhiblidir. Bu başlık sayfalarının ana kompozisyonu cüzlerin 23'ünde de aynı düzendedir. Sayfanın üstündeki tezhibli yatay dikdörtgenlerin içinde, zemininde helezonlar yaparak kıvrılan dallar üzerinde rumî kompozisyonları bulunan başlık yazıları yer almaktadır. Sayfanın altında aynen tekrarlayan dikdörtgenlerde ise, Kur'an'dan âyetler bulunmaktadır.

Yazı alanının iç kenarı, düz çizgiler ve çok ince bir bordürle sınırlanırken, dış üç kenarı güzel bir bordürle çevrilidir. Dış taraftaki dikey kenarın ortası ayrıca küçük bir madalyon, yarım madalyon, ya da bir rozetle belirtilmiştir. Yazı alanında, yazı sıraları çizgilerle zeminden ayrılmış, kalan boşluklar değişik biçimlerde süslenmiştir.

Başlık sayfalarından sonra diğer sayfalar cetvelsizdir. Bu sayfalardaki noktaların temel biçimi aynı olmakla birlikte iç süslemeleri kaldırılmıştır. Tezhibli bölümlerin tümünde kompozisyonun esasını ortaya koyan çizgiler aynı ince bordürle yapılmıştır. Başlık sayfalarının bu ortak genel özellikleri anlatıldıktan sonra, ayrıntılara inilirken, birbirinden ayrılan yönleri ele alınmış, benzer özellikleri olanlarda, tekrar aynı bilgilere yer verilmemiştir (Fotoğraf 20, 21, 22, 23).

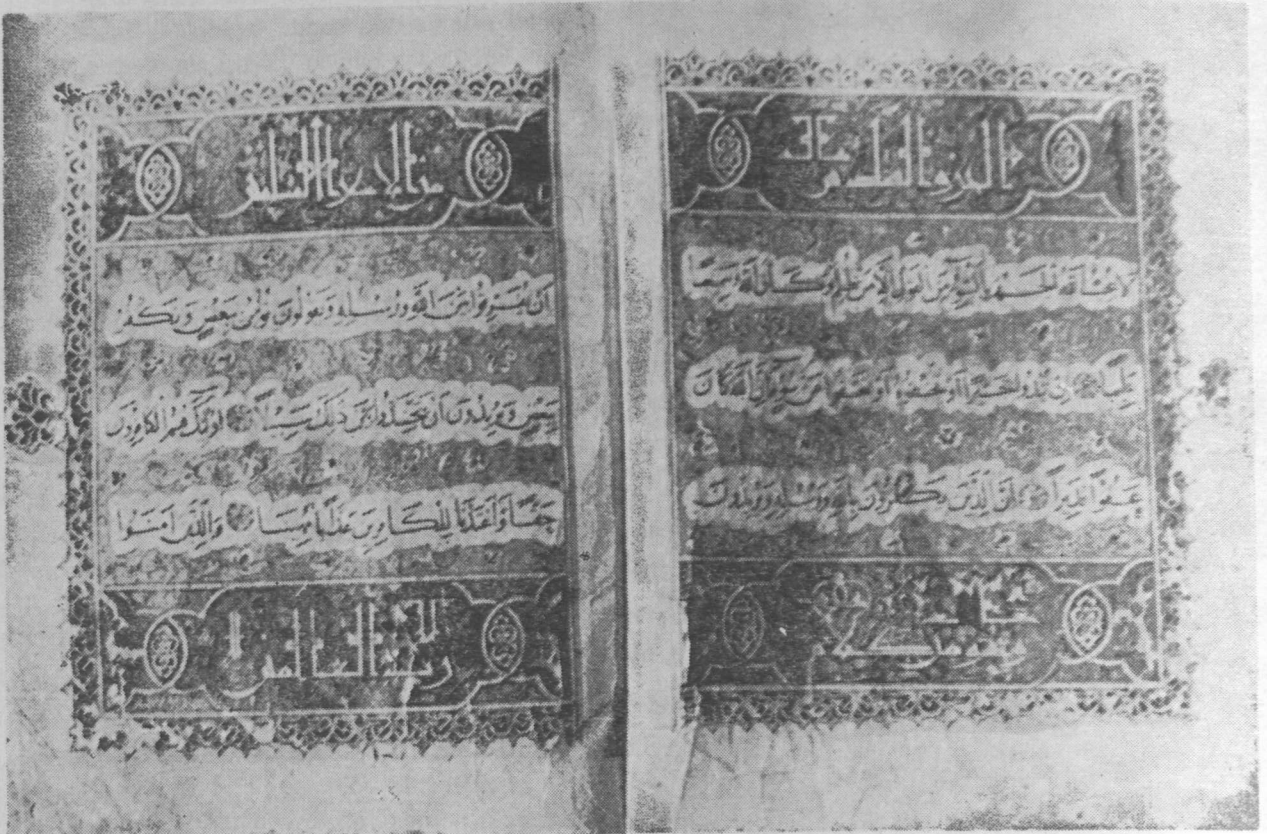
Birinci cüzde, diğer cüzlerden farklı olarak, başlık yazılarının bulunduğu dikdörtgeni sınırlayan hataîli bordür, yazı alanını dört taraftan çevrelemektedir. Bu bordür, iki tarafından ince bordürlerle sınırlıdır. Sayfanın üç kenarı doğrultusunda yer alan ve tüm cüzlerde görülen ana bordür ise, bundan sonra yer almaktadır. Ana bordür, belirli aralıklarla dizilen, iri palmete benzer motiflerin aralarına son derece ince ve güzel rumî kompozisyonları yerleştirilerek oluşturulmuş, diğer cüzlerde görülenlerden daha güzel bir tıgla tamamlanmıştır. Noktalar, dairenin dilimlenerek ortalarına, köşelerine ve dilimlerin ortalarındaki çizgilerin uçlarına noktalar konarak süslenmiştir.

Birinci cüzde olduğu gibi cüzlerin pek çoğunda, bordürlerde, bazen tek, çoğu za-

Fotograf : 20

Fotograf : 21

man da aralarına başka motifler karışmış olarak rumîler kullanılmaktadır (Cüz 2, 3, 4, 5, 8, 9, 16, 18, 19, 20, 22, 23, 25). Sayfanın dış yan kenarı ortasında, tığların üzerine oturtulmuş yarım madalyonda rumî motifleri yer almaktadır. Başlık yazısı ve zeminindeki rumî kompozisyonu diktörgeni doldurmakta, köşelerde çok küçük, dilimli üçgenler içinde yine rumîler bulunmaktadır. Aynı üçgen biraz büyük olarak 22. cüzde, uçları yan kenarlarda birleşecek biçimde iyice büyütülerek dördüncü cüzde, dilimlerin uçları aksi yöne döndürülerek de 14. cüzde görülmektedir. Yazı alanının zemini, belirli aralıklarla yerleştirilen yaprakların boşluklarına, içleri ince, paralel çizgilerle doldurulup, uçlarına noktalar konan, yuvarlak dilimlerin arka arkaya sıralanmasıyla süslenmektedir. Aynı süsleme, cüzlerin pek çoğunda yapraksız olarak kullanılmıştır (Fotoğraf 24).

İkinci cüzde, bordür tamamen rumîlerle yapılmakta, tığ sadeleşmektedir. Sayfa kenarındaki yuvarlak madalyonun ortasında rumîler, kenarlarında yarım palmete benzer yapraklarla yapılan bir su bulunmaktadır. Başlık yazısının köşeleri, üç yarım dairenin yonca yaprağı görünüşünde dizilmesi ve açık uçlarının dilimli, yarım yaprak biçimi verilerek dikdörtgenin uzun kenarıyla birleştirilmesiyle değişik bir görünüş almaktadır. Köşelerdeki bu bölünüş biraz farklı olarak 15. cüzde de görülmektedir. Başlık yazısının bulunduğu alan elips görünüşü almakta, üçlü yarım daire grubu bunun ucuna yerleştirilmektedir. Yazı sıralarının araları çapraz olarak taranmış zemin üzerine çizgi ile yapılmış hataîlerden oluşan sular ve üç noktalarla süslenmektedir. Yazı aralarında hataîli süsleme başka cüzlerde de görülmektedir (Fotoğraf 26).

Üçüncü cüzün bordüründe bir sıra rumî, bir sıra palmetlerle yapılmış iki su iç içe geçmektedir. Başlık yazılarının köşeleri, kısa kenara bitişik, içinde rumîler olan üç yuvarlak dilimli bir yarım daire ve bunun ortasından çıkarak iki tarafa dağılan eğik çizgilerin oluşturduğu, hataî motifli ikinci

bir bölümle değişik bir görünüş kazanmaktadır (Fotoğraf 27).

Dördüncü cüzde başlık yazısının zeminindeki rumîlerin arasında palmetler yer almaktadır. Beşinci cüzde bu bölümde yaprak ve palmet motifleri daha çok görülmektedir.

Beşinci cüzün başlık yazısının köşelerinde, kenarlara bitişik yuvarlak üç rozet, ortalarında açık uçlu başka bir daire ile birbirlerine bağlanmakta, açık uçlar iki dilimli çizgilerle uzun kenara birleştirilmektedir. Rozetlerden kısa kenar ortasında, daha büyük olanının içinde, palmetlerle yapılmış bir motif bulunmaktadır. Karşılıklı olarak uzun kenarlara yerleştirilen diğer rozetlerin içinde ise ortası yıldız biçiminde geçme motifler görülmektedir. Rozetler arasında kalan boşluklar, hataîlerle süslenmiştir. Köşelerde tek olarak, geometrik geçmeli rozet, cüz 12 ve 19 da, rumî motifli rozet cüz 26'da da görülmektedir. Sayfa kenarındaki madalyon palmet şeklindedir ve içinde hataî motifleri vardır. Sayfanın ortasında, yazı aralarını süsleyen hataîlerin zemininde üç noktalar bulunmaktadır (Fotoğraf 28).

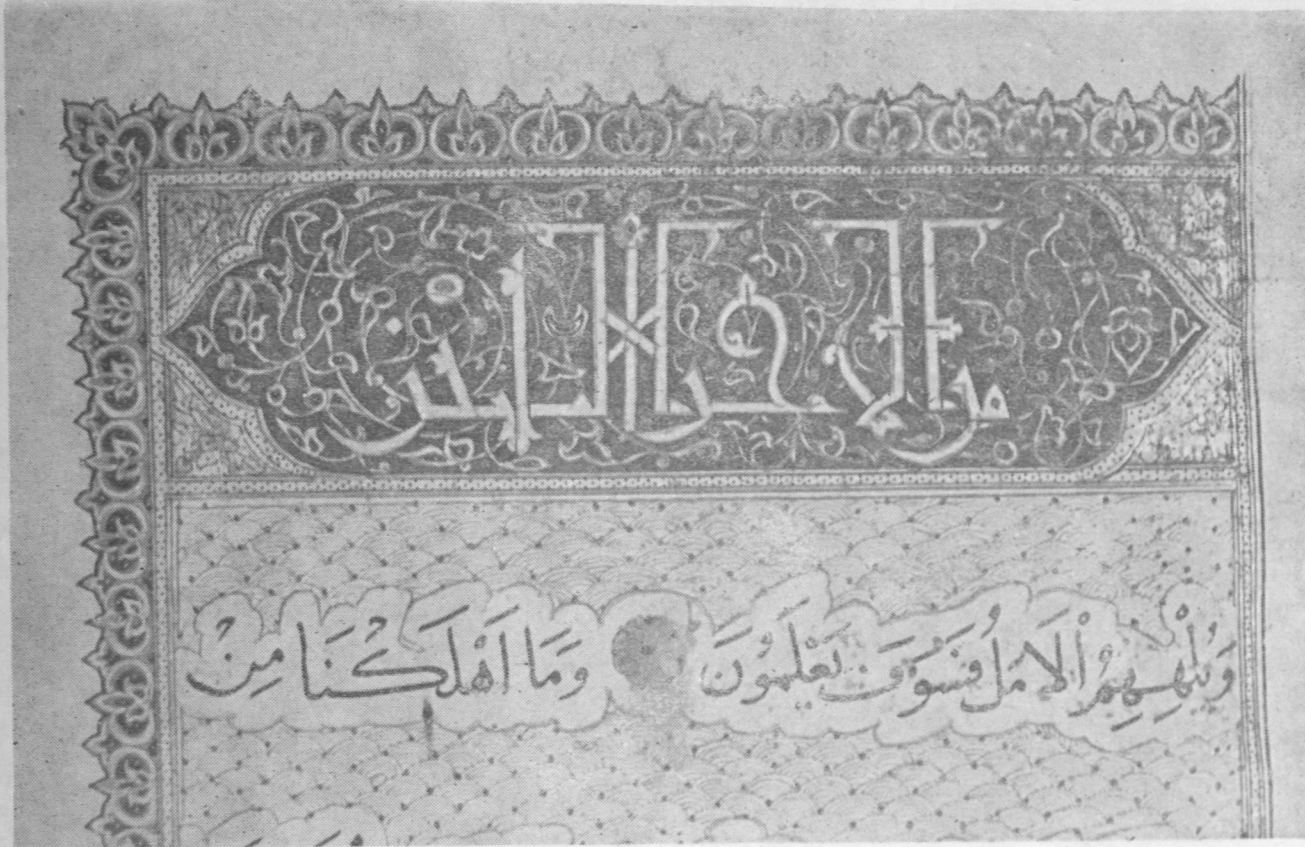
Cüz altıda, bordürler yarım palmete benzer motiflerle yapılmıştır. Aynı karakterde motiflerle yapılmış bordürler cüz 12, 14, 15, 17, 21, 26'da da bulunmaktadır. Kenarda palmet biçimli madalyonda yine aynı motifler görülmektedir. Başlık yazılarının zemininde rumîler arasında palmetler yer almaktadır. Köşelerde, yuvarlak, üç dilimli iki yarım dairenin, birbirinin içine geçerek kesişmesiyle değişik bölümler ortaya çıkmaktadır. Bunlardan ortadakinde yarım palmetli, karışıklıklı uzun kenarlara bitişik olanlarında hataîli, kısa kenara bitişik, en genişinden ise, rumîli motifler bulunmaktadır (Fotoğraf 29).

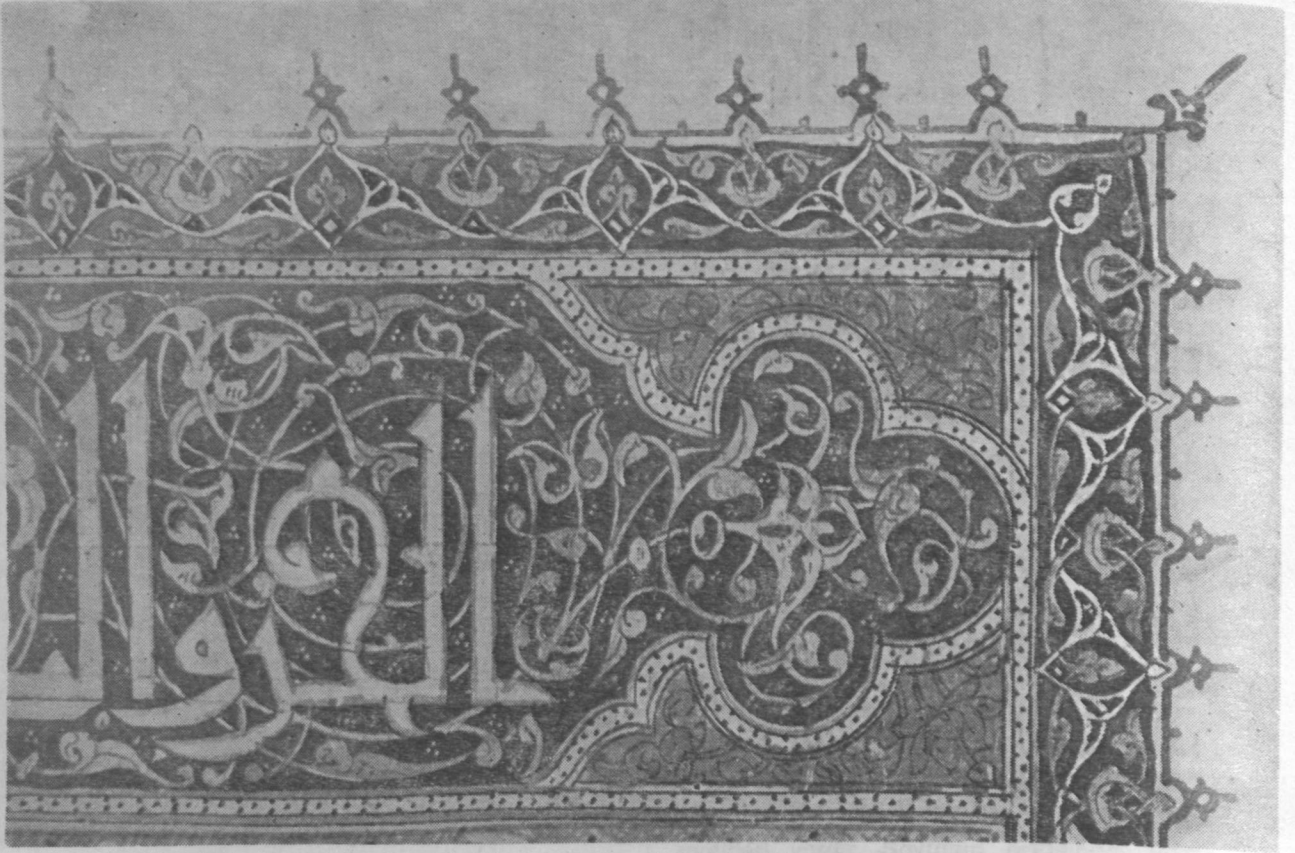
Cüz sekizde başlıktaki düzen çok değişiktir. Başlık yazısının alanı, uzun kenarlara karşılıklı yerleştirilen hataîli sularla daraltılmaktadır. Sular, köşelere gelmeden yazı ile aynı hizada bitmekte, uçları yarım daire şekline dönüşmektedir.

Fotograf : 24

Fotograf : 25

Fotograf : 26

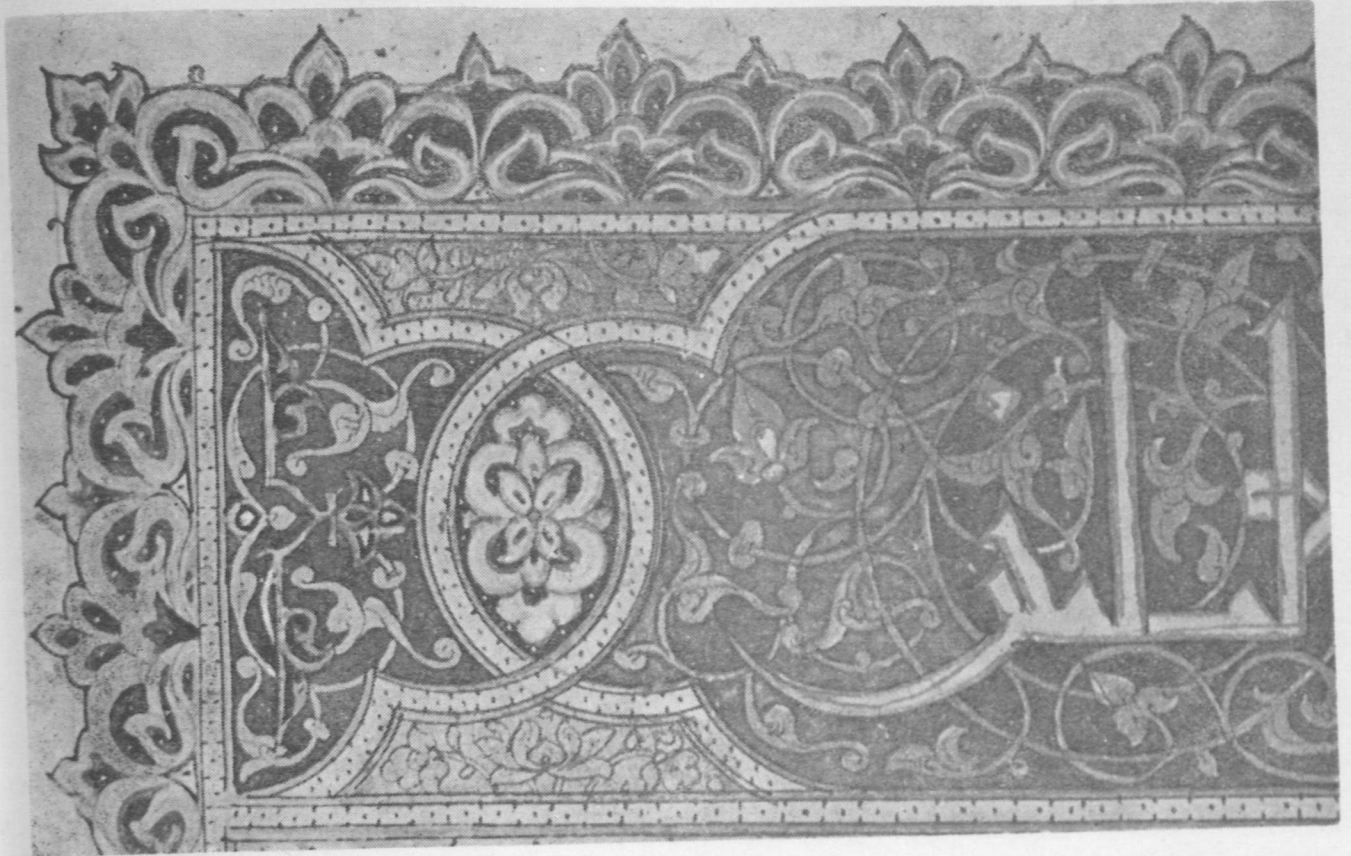
Fotograf : 27

Fotograf : 28

Fotograf : 29

Fotograf : 30

Bu dairelerin, kısa kenar ortasındaki dairelerin açık uçlarının uzantılarıyla keşimesinden ortaya çıkar. küçük bölümlerde kâlp motifleri yer almaktadır. Köşelerdeki boşluklarda rumî motifler vardır. Sayfa kenarında, üçgen görünüşündeki yarım madalyonun içinde, yarım palmet motifli üç yaprak bulunmaktadır. Sayfanın yazı alanında palmet ve rumî motifleriyle yapılan süslemeler başka cüzlerde de görülmektedir.

Cüz dokuzun kenar bordüründe rumîler küçük taçların ve kâlp motiflerinin içlerinden çıkmaktadır. Başlık yazılarının köşeleri 1/4 daireler şeklinde ve hataî motiflidir. En karakteristik yanı başlık yazısının iki ucunda, zemindeki helezonlar biçiminde kıvrılan rumî dallarıyla hiç ilişkisi bulunmayan, yarım palmetlerden oluşan iri bir motifin yer alışıdır.

12. cüzde bordürün tığı vardır, kenar-

daki palmet biçimli madalyon bordürden hafif aralıklı yerleştirilmiştir.

14. cüzün bordürü, palmetli bordürlerin değişik bir örneğidir (Fotoğraf 25).

15. cüzün başlık sayfasının özellikleri, daha önce anlatılan cüzlerde verilmiştir (Bak: İkinci cüz - Fotoğraf 26, Altıncı cüz - Fotoğraf 29).

16. cüzün bordüründe aralıklı olarak, rumîlerin uçlarında küçük palmetler yer almaktadır. Sayfa kenarındaki, iri hataî çiçekli yarım madalyon, bordüre tamamen bitişik olarak yerleştirilmiştir. Başlık yazılarının uzantısı olan palmet şeklindeki boşlukların ortasında, rumîlerin oluşturduğu yine palmet biçimli küçük bir taç bulunmakta, köşelerde kalan boşluklar yarım palmetler, dilimli üçgenler yapmakta, içlerine rumî kompozisyonları yerleştirilmektedir (Fotoğraf 30, 32). Köşelerde palmet ve yarım palmete benzer boşluklar cüz 18, 21,

Fotograf : 31

33 : laquod7

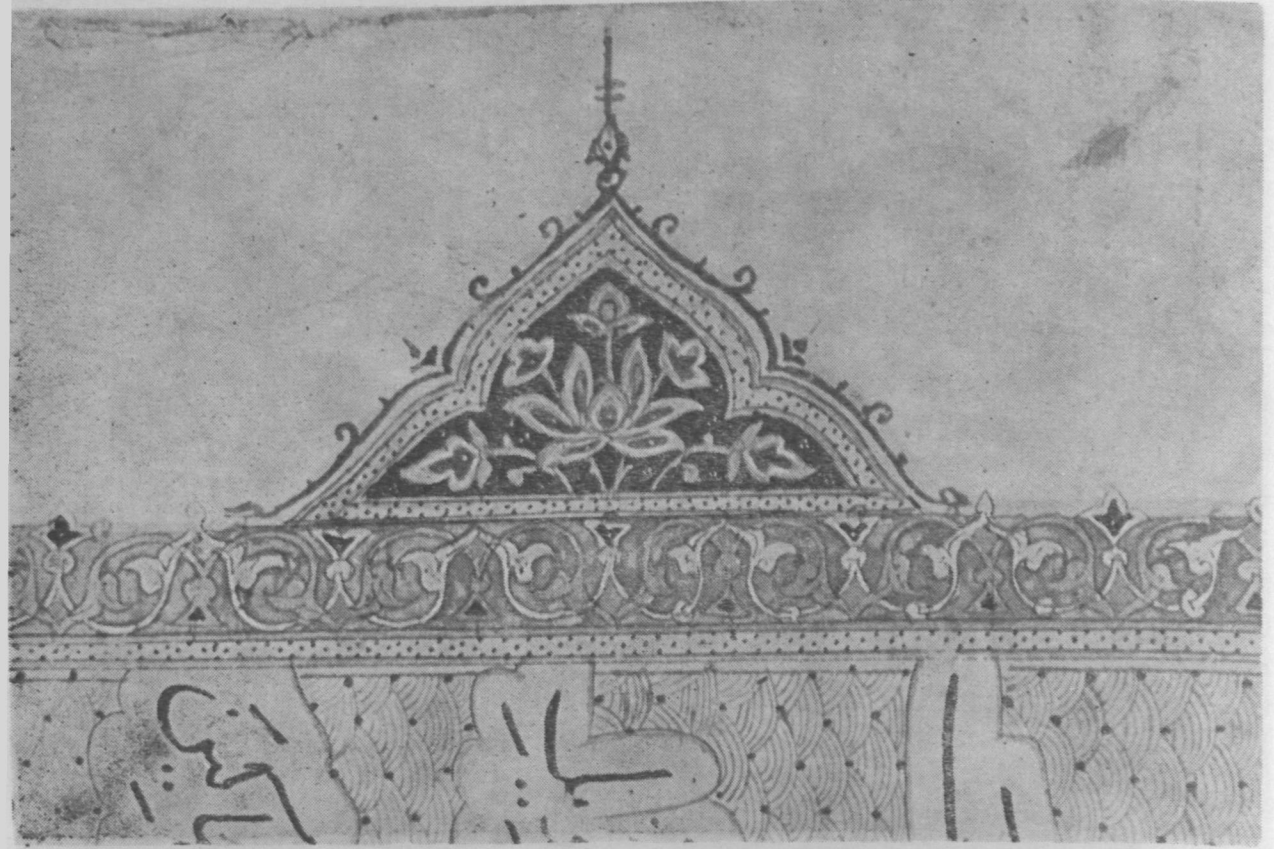
ve 23'de de görülmekle beraber ortaya konuş ve yerleştiriliş biçimleri farklıdır.

17. cüzün başlık yazısının köşelerindeki daire rozetlerin çerçevesi, dış tarafında yarım daire, iç tarafında yarım yaprak biçiminde çıkıntılar yapmaktadır. Rozetin ortasındaki açık uçlu dairenin uçları, yazı alanının devamı etkisini bırakacak şekilde dilimli çizgilerle kenarlara birleştirilerek iki değişik bölüm ortaya koymaktadır. Bunlardan dıştakinin içinde yarım palmete benzer küçük yapraklarla bordür etkisi bırakan, içtekinde rumîlerle yapılmış motifler, rozetin dışında kalan köşe boşluklarında hatalar yer almaktadır. Başlık yazılarının köşelerinde aynı karakterde bir düzenleme, ayrıntılarında değişiklikler yapılmış olarak 30. cüzde de görülmektedir. Sayfa kenarında, rumî motifli yarım dairenin etrafında palmet biçimli beş yaprak sıralanarak kurulan yarım madalyon, düz

olarak tığların üzerine oturtulmuştur (Fotoğraf 22, 33, 34).

18. cüzün bordüründe çift sıra palmetli motifler birinci plana geçmiş, rumîler çok az kullanılmıştır. Sayfa kenarındaki palmet madalyon, bordürün bir devamı olarak görülmektedir. Başlık yazısı köşelerinde rumî motifleri vardır. Sayfanın yazı alanındaki boşluklar, çizgiyle yapılmış rumîlerin dilimler oluşturacak biçimde, arka arkaya dizilmesiyle doldurulmuştur (Fotoğraf 23, 35).

19. cüzde başlık yazısının bulunduğu alan, köşelerde yuvarlaklaştırılarak oval bir görünüş almakta ve geçme yuvarlak bir rozetle kısa kenara bağlanmakta, rozetin dışında kalan boşluklarda hatalar kullanılmaktadır. Aynı rozet, sayfa kenarında bordürün ortasındaki boşlukta yer alarak, sayfanın kenarını palmet biçimli madalyona bağlamakta kullanılmıştır. Bor-

Fotograf : 32

dürde kâlp motifleri, palmet ve rumîler bir arada görülmektedir.

20. cüzde rumîlerin kâlp motifleri ve taşlar oluşturduğu ana bordürden sonra başlık yazısının bulunduğu dikdörtgen, iki tarafı ince bordürlü kıvrımlı çizgilerle yapılmış bir su ile sınırlanmaktadır. Köşeleri yuvarlaştırılarak elips görünüş alan başlık yazısı alanı ile dikdörtgenin kısa kenarları arasındaki boşluk hataîlerle süslenmiştir.

21. cüzde başlık yazısının bulunduğu dikdörtgenin kısa kenarından içeriye doğru uzanan palmet biçimli boşlukta rumî kompozisyonu yer almaktadır. Yazıların zeminindeki rumî motifleri köşelere değin devam ettirilerek palmetin dışındaki yarım palmet biçimli boşlukları doldurmaktadır.

22. Cüzde rumîli bordürün uçlarına oturtulmuş ve 16. cüzde görülenle aynı karakterde, hataîli bir yarım madalyon gö-

rülmektedir. Başlık yazısı köşelerinde de küçük, rumîli üçgenler yer almaktadır (Fotograf 31).

23. cüzün bordürü dış kenar ortasında eğik bir çizgi ile kesilerek, madalyon elde edilen bu boşluğa kaydırılmakta ve çift kâlp motifiyle sayfanın yazı alanı kenarına bağlanmaktadır. Madalyonun ana çizgileri, dairenin, dörtlü iki sıra yarım dairelerin iç içe geçerek bölünmesiyle ortaya çıkmakta, içine rumî motifleri, bu geometrik düzene uygun olarak yerleştirilmektedir. Başlık yazısının köşelerinde, yazı alanının içe kıvrılan uzun kenar çizgileri, kısa kenara teğet yarım çember biçimine dönüşmekte, köşelerden zıt yönde çıkan aynı tip bir çizgi, yarım çemberin karşısında, yarım yaprak biçimini almaktadır. Kesişen çizgilerin ortasında palmet, ya da lâleye benzer rumî motifli bir bölümle altında ve üstünde küçük üçgen bölümler ortaya çıkmaktadır. Palmetin dışındaki boşluklar, hataî motif-

leriyle doldurulmuştur. Sayfanın yazı alanı süslemesi 18. cüzdeki gibidir (Fotoğraf 36, 37).

25. cüzün bordürü rumîli ve palmetli bir suyun üzerine, ince uzun, iri yapraklarla yapılan ikinci bir su yerleştirilmekle elde edilmiştir. Başlık yazısının zemininde rumîler arasında iri palmet yaprakları görülmektedir. Başlık yazısının köşeleri, diğer cüzlerden çok farklı olarak köşeli, düz çizgilerle bölünerek, bir yıldızın parçaları etkisi bırakan biçimler ortaya koymaktadır. Bunlardan kısa kenara bitişik olanında rumî, karşılıklı uzun kenarlara bitişik olanlarında da hataî motifleri görülmektedir (Fotoğraf 38).

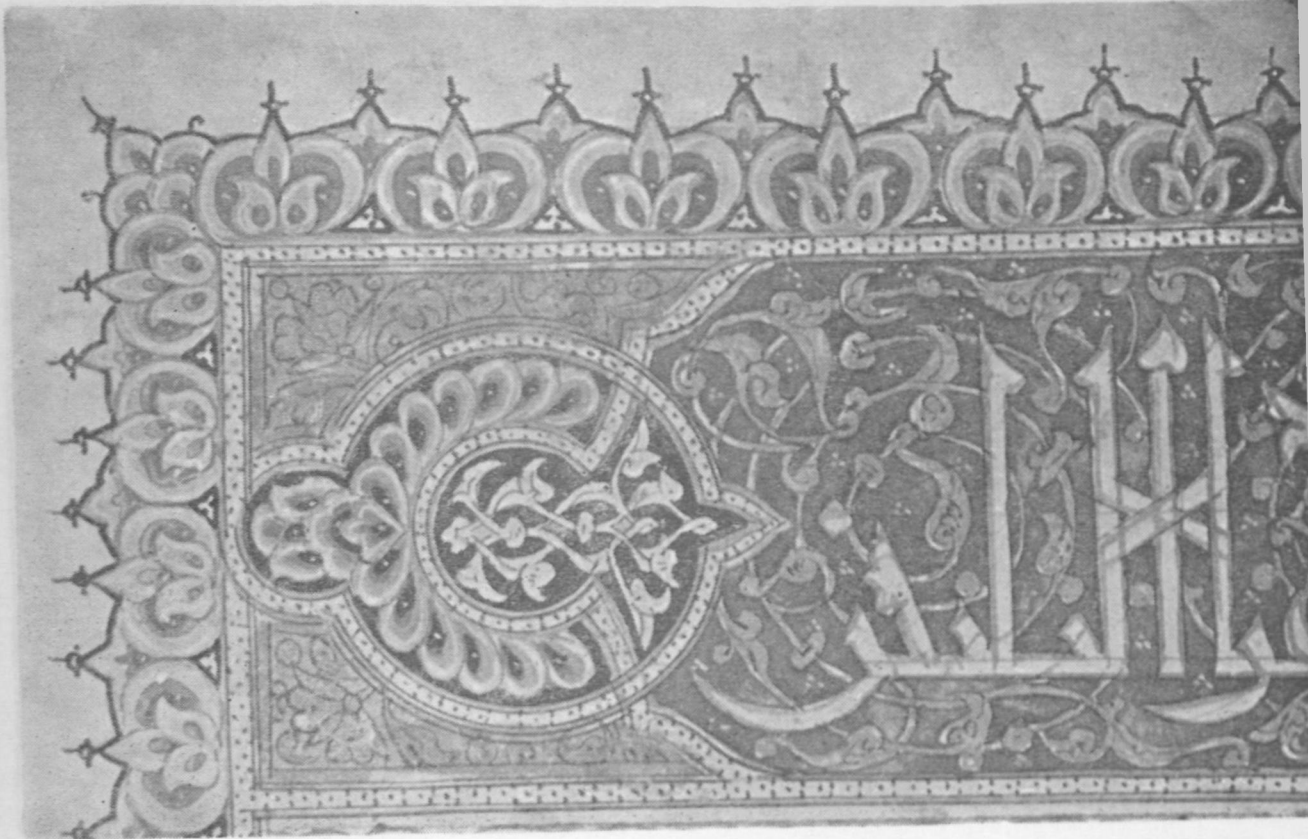
26. cüzde sayfa kenarındaki madalyon yarım palmetlere benzer kıvrımlı yaprakların devamı olan bir taç şekline dönüşmüştür (Fotoğraf 39).

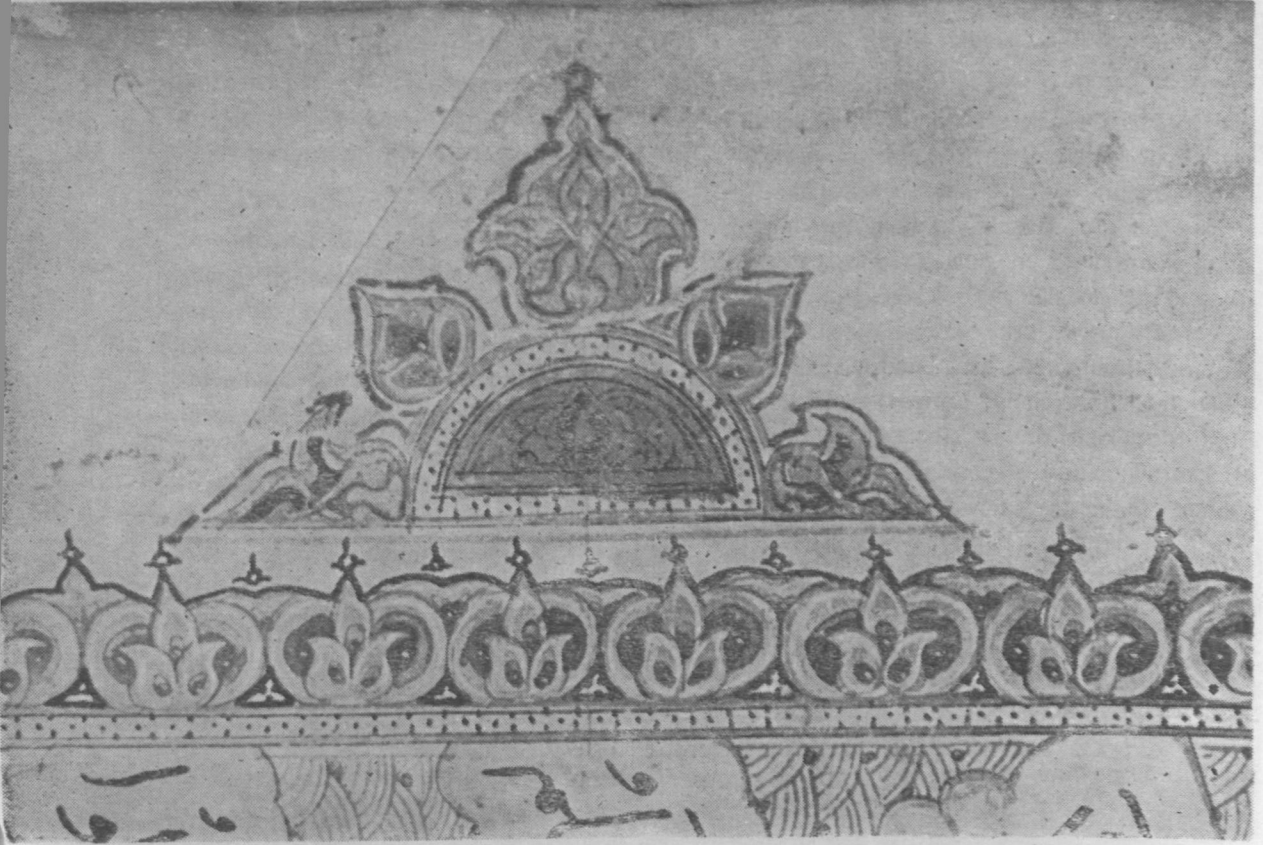
27. cüzde bu taç, palmetlerle yapılmış bordürün devamı olarak görülmektedir.

30. cüzde başlık yazısının köşelerinde 17. cüzde anlatılan rozetin, dış tarafındaki yarım daire kalkmış, içteki rumî motifleri yerine hataîler yerleştirilmiş olarak değişik bir örneği görülmektedir. Bordür palmetlerle yapılmıştır.

Sure Başları: Cüz başlarındaki geometrik düzen, sure başlarında, başlık yazısını içeren dikdörtgen kompozisyonun ana karakterini oluşturmaktadır. Bununla beraber, 23. cüzün hiçbirinde, birbirinin tamamen aynı olan sure başlığı görülmemiştir. Son derece güzel örneklerin her biri yeni bir yorumla zenginleştirilmiştir. Başlık yazılarının zemini rumî ve hataî kompozisyonları ile doldurulmuştur (Fotoğraf 40-43). Köşe bölmelerindeki motifler, bazen zemindeki motiflerle aynı olmakta, bazen de rumî ve hataîler alternatif olarak kullanılmaktadır. Bu bölümlerde görülen rozetlerin içinde, bazıları geçme olan geometrik karakterli motifler bulunmaktadır (Fo-

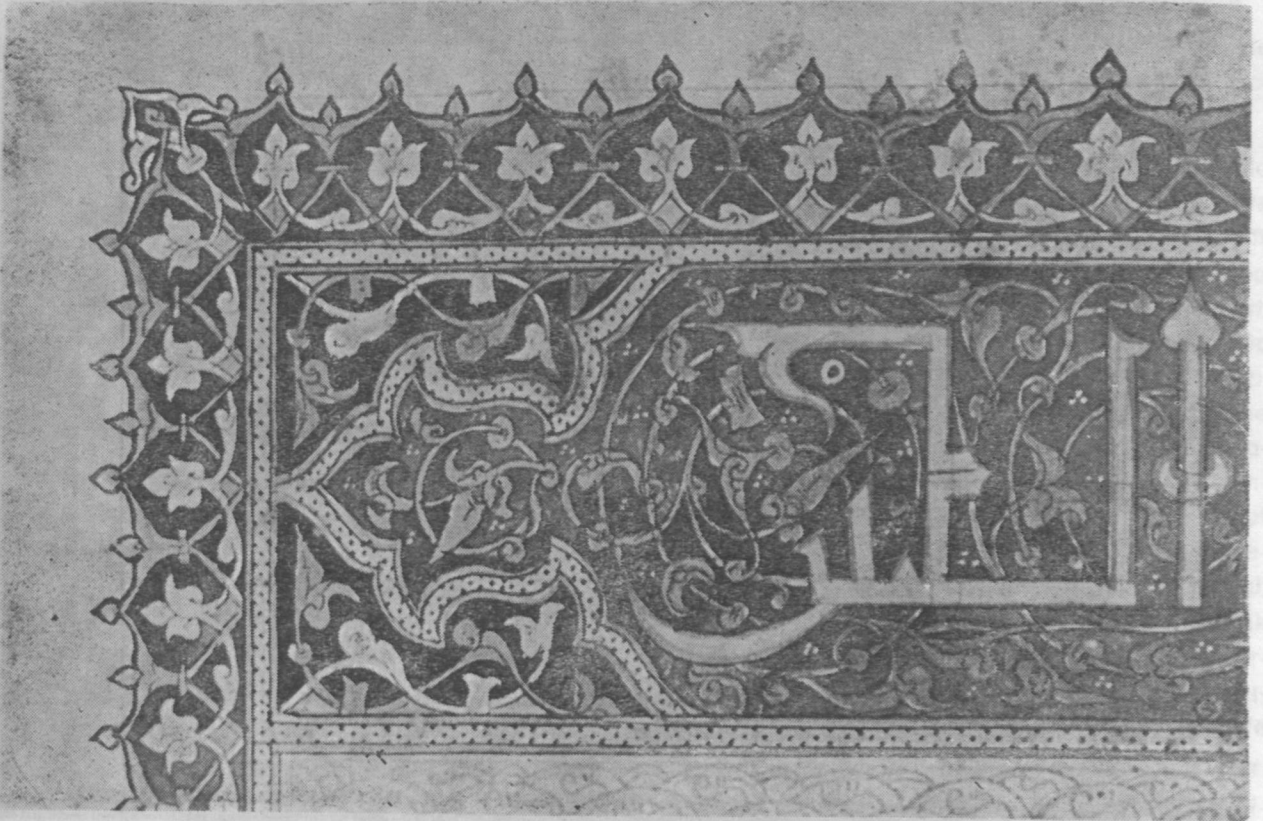
Fotoğraf : 33

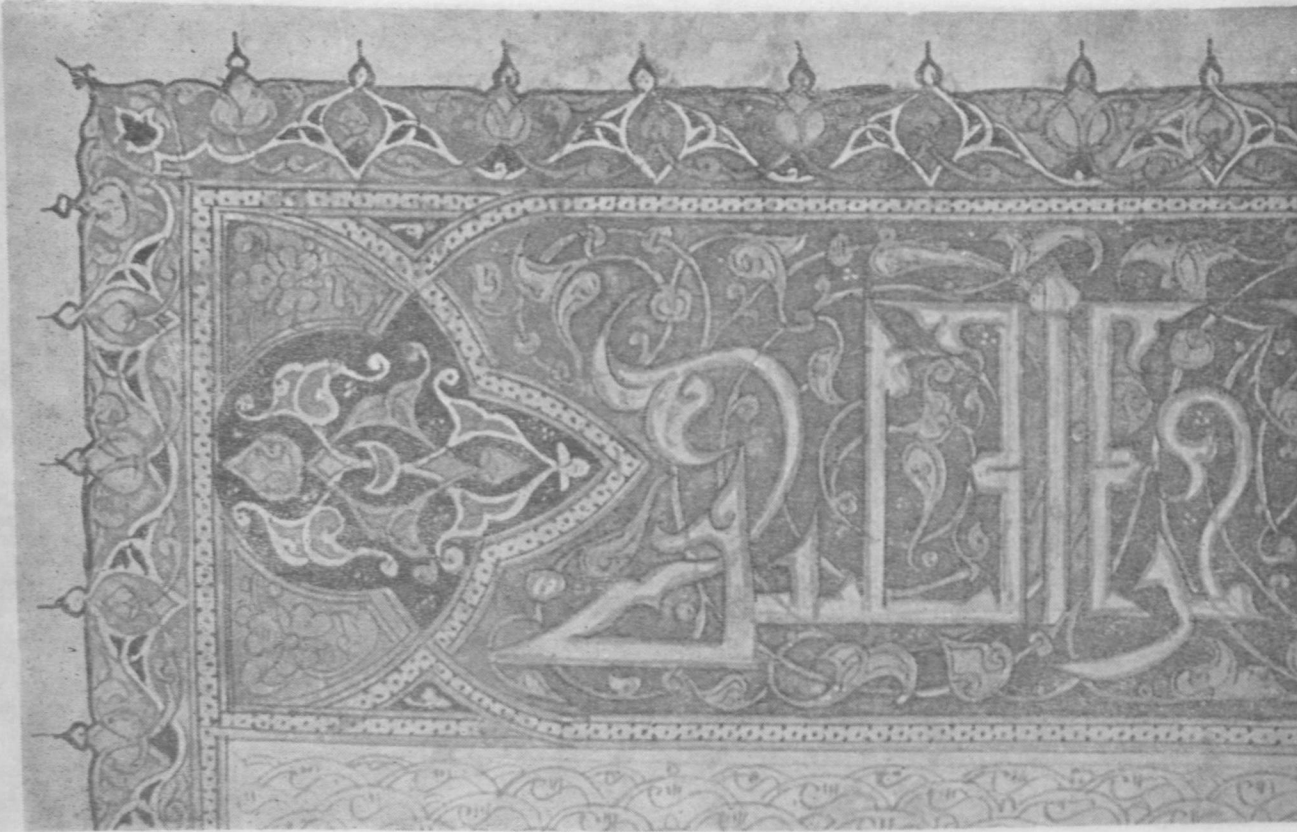

Fotograf : 34

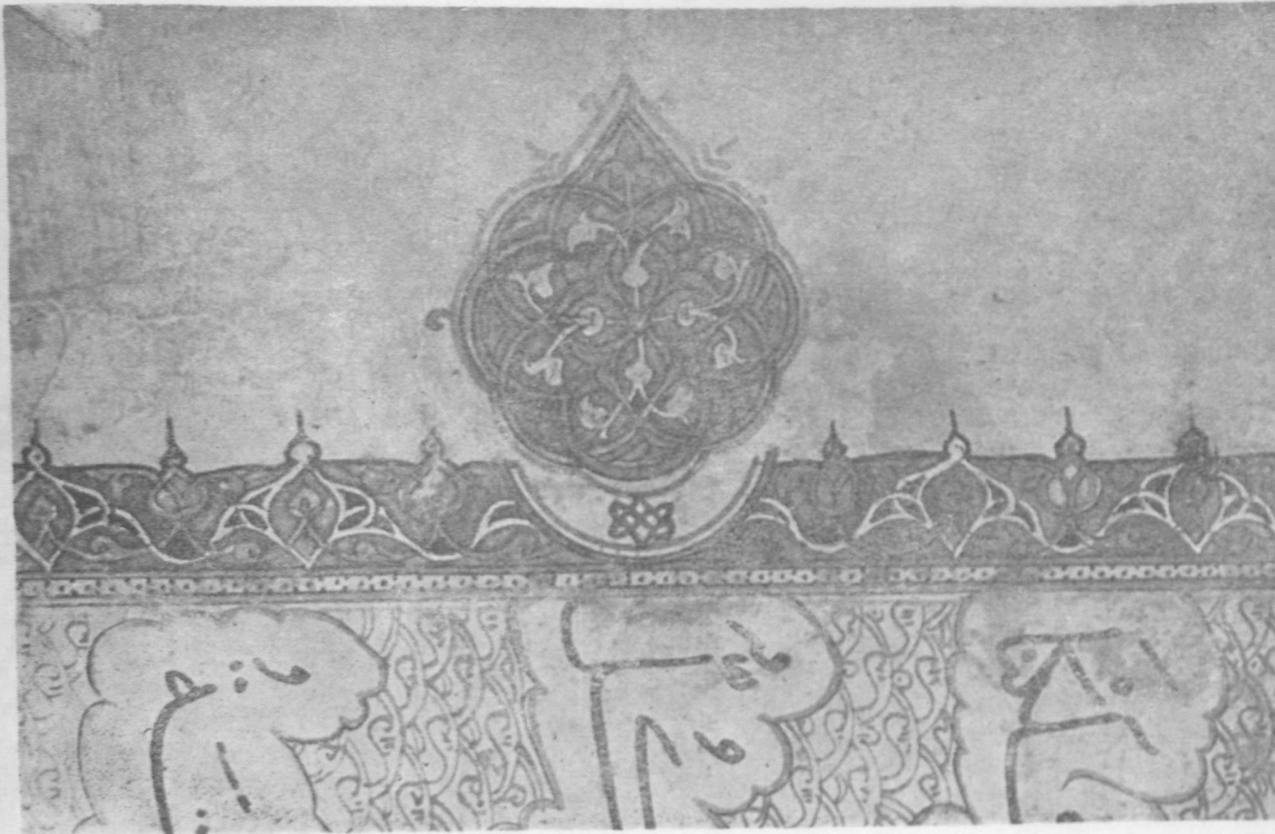
Fotograf : 35

Fotograf : 36

Fotograf : 37

Fotograf : 38

Fotograf : 39

Fotograf : 40

toğraf 41, 42). Ana dikdörtgenin etrafı rumiler, palmet ve yarım palmete benzer yapraklar, geçmeler, ya da geometrik düzende başka bordürlerle sınırlanmıştır. Bu bordürler, bazı örneklerde tekrar düz, ince bordürlerle sınırlanmış, bazen de dikdörtgenin içine kaydırılmıştır. Dikdörtgene, sayfanın dış kenarı doğrultusunda daire ya da palmet biçimli küçük madalyonlar eklenmiştir. Örneklerin büyük bir çoğunluğunda madalyonlar dikdörtgene küçük bir geçme çift kâlp motifi ile bağlanmış, bazılarında ise yarım madalyonlar dikdörtgene bitişik olarak verilmiştir. Madalyonların içi geometrik geçmeler, yarım palmetler, ya da rumiler kullanılarak yapılan kompozisyonlarla doldurulmuştur.

Güller: Kur'an'da bulunan güller de insanın yaratıcı gücünün üstün örneklerini vermektedir. Çok değişik düzenlemeler gösteren örnekler, daire, damla,

damlanın alt ucu sivrileştirilerek simetrik olmayan bir elips, palmet, bazen de tamamen ayrı biçimler ortaya koymaktadır. Kompozisyonlarda rumî, hataî, palmet, yarım palmet motifleri kullanılmıştır. İçleri yazılı, ya da yazısız olanları vardır. Fotoğraf 44'de görülen, içi rumilerle süslü hilâl, ortasındaki yazılı daire madalyonla ilginç bir kompozisyon oluşturmaktadır.

Daire olanların bazılarında, süslemenin ağırlığı dairenin içine kaydırılmakta, iç içe ince bordürler, yıldız, ya da başka biçimlerde bölünüşler görülebilmekte, yazıların zemininde çoğulukla ince rumî kompozisyonları yer almaktadır (Fotoğraf 45). Süslemelerin ağırlığı bazı örneklerde, dairelerin dışındaki hareketli bordürlerde (Fotoğraf 46).

Damla ve elips biçiminde olanlarda yazılar ortada, yine daireler içinde görülmektedir (Fotoğraf 47).

Fotograf : 41

Yazısız olanlarında elips ya da palmet biçimli, yarım palmete benzer yapraklar ve kıvrımlı motiflerle yapılmış olanları çoktur. Bunların içleri rumîler ve hataîlerle süslenmiş örnekleri daha az görülmektedir (Fotograf 48, 49).

Ketebeler: Cüzlerin son sayfalarındaki ketebeler, tezhibli bölümler içinde verilmiştir. Dikdörtgen, ya da değişik biçimler içine alınan ketebe yazılarının sıraları hareketli çizgilerle zeminden ayrılmış, aralarda kalan boşluklar cüz başlarında görülenlerden daha zengin bir biçimde rumî, hataî, palmet, yarım palmet motifleri, çeşitli çizgiler yardımıyla süslenmiştir. Bazı örneklerde üst kenara bitişik, tam, ya da yarım rozetler, madalyonlar bulunmaktadır, bazen de yazı alanının dışındaki süslemeler dört kenara yapılmaktadır (Fotograf 50, 51).

RENKLER :

Bu kadar zengin motif ve kompozisyonları içeren cüzlerin tezhiblerindeki renkler de aynı oranda zengin bir kullanım biçimi ortaya koymaktadır. Tezhiblerin cüzlere, ya da buldukları yerlere göre, renklerinde fazla bir değişiklik olmamakta, fakat bu renklerin motiflere dağılımı her kompozisyonda yeni bir düzen kazanmaktadır. Tüm motiflerin siyahla tahrillenmesi ortak özelliğidir. Mavi ve altın temel renklerdir. Tığlar her yerde koyu mavi ile yapılmıştır.

Birinci cüzün renklerinin düzeni diğerlerinden biraz farklıdır. İlk sayfadaki madalyonda, çoğu kez tamamen altın olan yazı zemini, burada renklendirilmiştir. Koyu mavi zemin üzerinde, küçük kıvrımlar ve noktalar beyazdır. Hataî çiçek ve yapraklarında mavi, turkuaz ve pembenin iki tonu, koyular içte, açıkla dışta olacak biçimde kullanılmış; kenarlarda, kuzu deni-

عَيْنِ الْيَقِينِ ﴿١٠٠﴾ تَرْتَلِينَ يَوْمِئِذٍ النَّعِيمِ ﴿١٠١﴾

Fotograf : 42

Fotograf : 43

سَلَامٌ مِّنِّي حَتَّىٰ مَطْلَعِ الْفَجْرِ ﴿١٠٢﴾

Fotograf : 44

len beyaz boşluklar bırakılmıştır. Saplar tamamen altındır. Yazılar, beyazla yazılmış, altınla sınırlandıktan sonra tekrar siyahla tahrillenmiştir. Yazı alanını sınırlayan ince bordür, beyaz üzerine siyah noktalar konarak yapılmıştır. Bu bordür, cüzlerin tümünde, çeşitli yerlerdeki kompozisyonların ana bölümlerini ayıran çizgilerde kullanılmıştır. Kenar bordüründe, yarım palmetli motiflerin, ortaları mavi tonları, kenarları pembe tonları ve tepedeki sivri yaprak turkuaz tonlarındadır. Bunların aralarında, koyu mavi zemin üzerindeki rumîlerin kâlp motifli grubu turkuaz, diğerleri altınla yapılmakta, ortada, çok küçük bir parçada pembeye yer verilmektedir. Tığlar koyu mavidir.

Başlık sayfasının kenar bordüründe, koyu mavi zemin üzerinde rumîlerin bir grubu altın, diğer grubunun ortaları siyah,

kenarları beyaz renktedir. Yarım palmetli matiflerde, koyu maviler ortada, turkuazlar yanlarda, pembeler uçlarda kullanılmaktadır. İç bordür, siyah zemin üzerine, çiçeklerin ortaları turkuaz tonları, uçları pembe tonları, yapraklar mavi tonları, saplar altın ve küçük noktalar beyaz olarak oluşturulmaktadır. Beyazla yazılıp, kenarları önce altın, sonra siyahla tahrillenen başlık yazısının zemininde, koyu mavi üzerine yapılan rumî dallarında turkuaz hâkimdir; altın çok az kullanılmaktadır. Bu cüzün başlık yazısı ve zemininde görülen renkler tüm cüzlerde aynıdır. Yalnız zemindeki motiflerin renkleri değişmektedir. Köşelerdeki küçük üçgenler tamamen altınla doldurulmakta, üzerine siyahla motifler çizilmektedir. Sayfanın yazı alanındaki yapraklar yine mavi tonları, noktalar ve çizgiler altın, çizgilerin uçlarındaki küçük noktalar siyah renktedir. Aynı renkler sayfa kenarındaki madalyonda da görülmektedir.

Cüzün iç sayfalarında, sure başlıklarında görülen renkler değişmemektedir. Birinci cüze ait fotoğraf 40'da görülen sure başlığında, kenar bordürü, koyu mavi üzerine altın ve beyazla yapılmıştır. İnce bordürlerin düz olanları altın, desenli olanı beyaz üzerine siyah noktalıdır. Tamamen yapıştırma altın zemin üzerine başlık

Fotograf : 45

Fotograf : 46

yazısı turkuazla yazılmış, zemindeki rumî dalları beyazla yapılmış, rumîlerin içlerine siyahlar konmuştur. Köşelerde, koyu mavi zemin üzerindeki turkuaz rumîler, yine turkuaz çizgilerle birbirine bağlanarak yazı alanını sınırlamaktadır. Dikdörtgenin ucundaki yarım madalyonda ise pembe ve turkuaz tonları çok, mavi az olarak görülmektedir. Motifler birbirinden altın ve siyah tahrillerle ayrılmakta, koyu mavi bir tığ kompozisyonu dıştan düz olarak sınırlamaktadır.

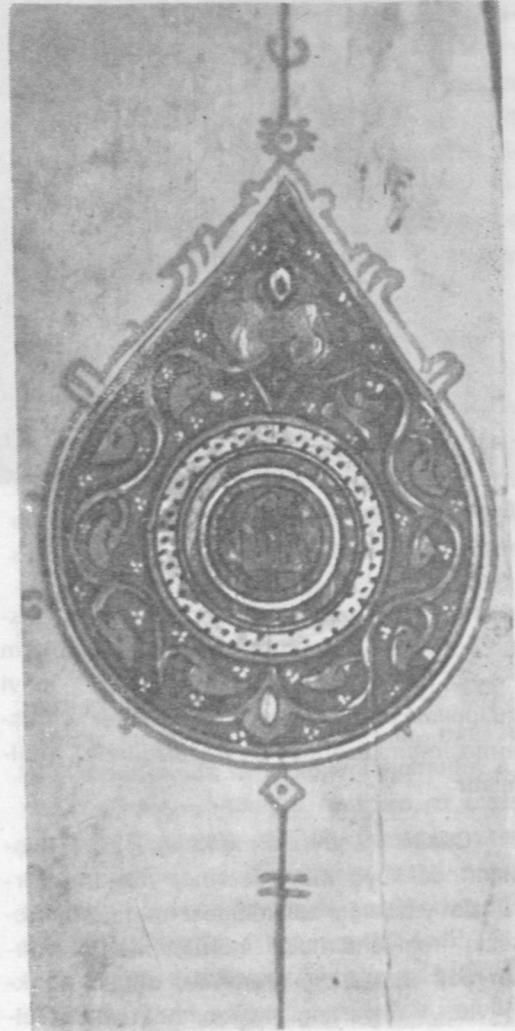
Cüzün, sayfa kenarlarındaki güllerinin renklendirilmesinde, yine aynı renkler kullanılmaktadır. Güllerin ortasında altın yazıların bulunduğu daireler, sarıya bakan açık kırmızı kahverengi zeminlidir. Kırmızı kahve burada, altının koyu bir tonu etkisini bırakmaktadır.

İkinci cüzde, renkler daha sadeleşmektedir. Madalyonun ortasında, yazı alanı zemini tamamen altındır. Yazılar beyazla yazılmakta, siyahla tahrillenmekte, motifler altın üzerine siyah çizgilerle yapılmaktadır. Madalyonların ortalarındaki yazılı bölümlerin, bu renk düzeni, cüz üç, dört, beş, dokuz, 14, 16, 17, 18, 19, 21, 22, 27 ve 30'da aynen görülmekte, cüz dört, 12, 15 ve 26'da ise yazıların zemininde, motiflerin aralarındaki boşluklar kırmızı kahverengiyle gölgelenerek farklılaşmaktadır. Yazı alanını çereleyen düz altın bordürlerin ortasında, ince beyaz bordür yer al-

maktadır. Kenar bordüründe, yarım dairelerin koyu mavi zeminleri üzerindeki hatî çiçekleri mavi tonları, küçük yapraklar altın, üç noktalar beyazdır. Yarım dairelerin aralarındaki üçgenlerde, altın zemin üzerine motifler siyah çizgilerle yapılmaktadır. Küçük yarım dairelerle, bunların dışındaki arasında kalan boşluklarda, beyaz, üç noktalı koyu mavi zemin üzerinde sular altındadır. Dairelerin dış köşelerinde, yarım palmetli motiflerin renkleri ve boyanışları, içteki hatâilerde görüldüğü gibidir.

Başlık sayfasının bordüründe, koyu mavi zemin üzerinde rumî sularının bir grubu içleri siyah, dışları beyaz olarak, diğer grubu altınla yapılmakta, koyu mavi tığla sınırlanmaktadır. Başlık yazılarının

Fotograf : 47

Fotograf : 48

zemini koyu mavi üzerine beyaz üç noktalı, rumîler tamamen altındır. Rumîlerin geniş yapraklarının içlerinde koyu mavi kullanılmaktadır. Köşelerde motifler yapıştırma altın üzerine siyah çizgilerle yapılmıştır

Cüzün iç sayfalarında, bazı sûre başlıklarında koyu mavi üzerine, yazıların turkuazla yazıldığı, zeminindeki motiflerin beyazla renklendirildiği görülmektedir. Altının çok kullanıldığı yerlerde, altınla birlikte kızıl kahverengi kullanılmaktadır. Gül-

lerde kullanılan renkler de bunların benzeridir.

Üçüncü cüzün renk düzeni, ikinci cüze çok yaklaşmaktadır. Mesela; madalyonun ortasındaki yazı alanı ve büyük dilimlerin aralarındaki küçük üçgenler tamamen yapıştırma altın, üzerlerindeki motifler siyah çizgilerle. Yazı alanını sınırlayan dilimlerin dış köşelerindeki üçgenlerin zeminleri koyu mavi, üzerinde motifleri

Fotograf : 49

oluşturan rumîlerin bir grubu beyaz, ortaları siyah, diğer grubu altındır. Yuvarlak dilimlerin tepelerinden çıkan bordürlerin rumîli olanları koyu mavi zemin üzerine altınla, yarım palmete benzer eğik çizgilerle yapılmış olanları da mavi tonları ve beyazla yapılmaktadır. Bu renk düzeni iç sayfalarda da devam etmektedir.

Dördüncü cüzde kullanılan renkler koyu mavi ve tonları, altın, siyah, beyaz olarak görülmektedir. Cüzün madalyonunun ortasındaki yıldızın iç ve dış köşelerindeki üçgenlerde, koyu mavi zemin üzerinde, hataî çiçeklerinin ortaları mavi tonları, kenarları beyaz, yaprakların içi altındır. Rumîlerde tamamen beyaz, altın ve az olarak siyah kullanılmıştır. Dıştaki bordürde ise koyu, açık mavi, beyaz, motiflerde, içten dışa doğru yer almaktadır. Motif grupları aralarında kalan çok küçük üçgen bölümler siyah üstüne beyazla desenlenmektedir. İç sayfalardaki renk düzeni madalyonda görülene benzemektedir. Altınla beraber kullanılan kızıl kahverengi bu cüzde de görülmektedir.

Beşinci cüzün renklerinde, diğer cüzlerden ayrılan en önemli nokta altın oranının koyu maviden daha fazlalaşmış olmasıdır. Özellikle başlık sayfasının yazı sıraları arasındaki boşluklar sulu altınla boyanarak, üzerine çiçek ve yapraklar, ortalarına çok az koyu mavi konularak, beyazla yapılmıştır. Siyah çizgilerle sınırlanan desenler arasındaki boşluklarda görülen küçük üç noktalar yine siyahla yapılmıştır.

Altıncı cüzün madalyonunda ortadaki yazı alanı ve bunun dışına sıralanan altı yarım dairenin zeminleri mavidir. Yazıların aralarındaki hataî-çiçekler, morumsu bir bordo ve pembe tonları, beyaz, altınla yapılmaktadır. Aynı renkler büyük yarım dairelerin içlerindeki, siyah zeminli suların hataî çiçeklerinde de kullanılmakta, suyun yapraklarında mavi tonları görülmektedir. Yazı alanına bitişik, küçük yarım dairelerin içlerinde rumîler beyaz ve altınla yapılmakta, ortalarında çok az siyah kulla-

nılmaktadır. Dıştaki bordür tamamen mavi tonlarındadır.

Başlık sayfasının bordürü de aynı mavi tonlarıyla yapılmıştır. Başlık yazısının aralarındaki motifler altın, yazılar ile köşelerdeki boşluklar arasındaki elips biçimli bölümde yer alan yarım palmetli motif pembe tonlarındadır. Her cüzde görülmeyen bu renk, sayfanın yazı alanındaki çiçeklerde de görülmektedir. Elipsin iki ucundaki boşluklar tamamen altın üzerine siyah çizgi motiflidir. Sayfanın, tamamen altın olan yazı sıralarının aralarındaki motifler hafif renklendirilmiştir. İç sayfalarda kullanılan renkler bu bölümlerdekilerle aynıdır.

Sekizinci cüzün madalyonunun ortası tamamen yapıştırma altın üzerine siyah çizgi motiflidir. Bunun dışındaki büyük dairenin koyu mavi zeminli bölümlerinde yazılar beyaz, motifler altındır. Daireyi sınırlayan ince bordürlerle, en dıştaki yarım palmetli motifler mavi tonları ve beyazla oluşturulmuştur. Yazı sıralarının araları, altınla doldurulan başlık sayfalarında ve cüzün iç sayfalarında, daha önceki cüzlerde görülen pembe, turkuaz tonları ve kızıl kahverengi görülmektedir.

Dokuzuncu cüzün madalyonunda, ortadaki yıldızın iç köşelerinde siyah üzerine beyaz ve altın üzerine siyah çizgi motifler sırayla yer almaktadır. Yıldızın dış köşelerinde mavi zemin üzerinde motifler altındır. Dairenin etrafında mavi tonlarıyla renklendirilen palmetli motiflerin ortalarında pembeler, suların birleştiği yerlerde üçgen siyah lekeler görülmektedir.

Başlık sayfasının koyu mavi zeminli bordüründe taşlar, sırayla mavi ve beyaz, ortaları siyah olarak yapılmakta, rumî ve kâlp motiflerinde altın kullanılmaktadır. Kenardaki madalyonda bu renklere az olarak pembe eklenmiştir. Başlık yazısının zemininde rumîler altın, palmetli motif pembe tonları, köşelerdeki daire kesitleri yapıştırma altın ve kızıl kahverengindedir. Sayfadaki yazı sıralarının araları sulandırılmış altınlarla doldurulmuş, üzerindeki motifle-

Fotograf : 50

rin içleri boş bırakılarak, sadece altınla sınırlanmıştır. Sûre başlıklarında ve güllerde bu renkler değişmemektedir.

12. cüzde görülen renk düzeninde önemli bir değişiklik yoktur.

14. cüzün madalyonunda yazılı bölümün etrafına dizilen daireler bir altın, bir turkuaz zeminli ve altın motifli olarak görülmektedir. Dairelerin aralarında koyu mavi zemin üzerinde rumiler sırayla bir bölümde beyaz ve altın; diğer bölümde turkuaz, aralarında çok küçük pembe parçalar ve altın olarak renklendirilmektedir. Kenar bordürü mavi tonlarıyla yapılmıştır.

Başlık sayfasında tamamen mavi tonları hâkim duruma geçmektedir. Yazı köşelerinde altın, motiflerin arasında kızıl kahverengi dikkati çekmektedir. İç sayfalarda, başlıklarda ve güllerde, ketebede, pembe, kızıl kahverengi tonları değişik biçimlerde yeniden kullanılmaktadır.

15. cüzün madalyonunda turkuaz ve pembe görülmemekte, zeminde altın ve koyu mavi eşit etki bırakacak oranda kullanılmaktadır.

Başlık sayfasında renkler değişmemekte, yazı sıralarının araları sulu altınla boyanmakta, üzerindeki motifler hafif renklendirilmektedir.

16. cüzde görülen renklerde önemli bir değişiklik dikkati çekmemektedir.

17. cüzün madalyonun zemininde altın hâkim duruma geçmekte, koyu maviler azalmaktadır. Motiflerde mavi tonları, siyah, beyaz, altının yanında da kızıl kahverengi görülmektedir.

Başlıklarda ve iç sayfalarda aynı renkler sürdürülmektedir.

18. cüzün renkleri de 17. cüzün benzeridir. Yazı alanı dışındaki bölümlerin tümü koyu mavi zeminlidir.

19. cüzün madalyonunda, ortadaki altın dairenin etrafında, iç içe geçen yarım dairelerin dört tanesinde zemin koyu mavidir. Bu bölümlerin iç sıralarında motifler, birinde siyah-beyaz, diğerinde turkuaz ve altın olarak, dış sıralarında beyaz - siyah, altın, karışık olarak yer almakta; dilimler arasında kalan ikinci sıra yarım dairelerin

Fotograf : 51

boşluklarında, kızıl kahverengi ve altın kullanılmaktadır.

Başlık sayfasında bordür, madalyon ve başlık yazısının koyu mavi zemini üzerinde motifler yine siyah, beyaz, altın, mavi tonları ve turkuaz ile yapılmakta, başlık yazısının köşelerindeki boşluklarda altın, kızıl kahverengi ile birlikte kullanılmaktadır.

İç sayfalardaki tezhiblerde bu renklere pembenin tonları da katılmaktadır.

20. cüzün madalyonunda yıldız biçimli yazı alanı zemini koyu mavi, yazılar altın, aralarındaki motifler beyazdır. Dıştaki yıldızın iç köşelerinde, sırayla, bir bölümde koyu mavi üzerinde altın, siyah, beyazla yapılmış, diğer bölümde kızıl kahve üzerinde altınla yapılmış motifler bulunmaktadır. Köşelerindeki yarım palmetli motifler mavinin tonlarıyla renklendirilmiştir. Başlık sayfasında ve iç sayfalarda aynı renk düzeni sürdürülmüştür.

21. cüzde altın hâkim durumdadır. Madalyonun geniş daire yazı alanı tamamen altın, etrafındaki küçük yarım daireler ko-

yu mavi zemindir. Dilimlerin içlerinde motifler sırayla beyaz, altın, turkuaz olarak görülmektedir.

22. cüzün madalyonunda yuvarlak dilimli yazı alanının dışında kalan bölüm mavi zemin üzerine altın motiflidir. Geçme bordür tamamen altın, daha sonra yer alan ince bordür mavi üzerine beyaz yuvarlak çizgilidir. Dıştaki palmetli bordürde ise mavi, turkuaz, pembenin tonları, siyah, beyaz ve altınla birlikte görülmekte; aynı renkler daha sonraki sayfaların tezhiblerinde de kullanılmaktadır.

23. cüzün madalyonunun koyu mavi yazı alanının üzerinde, beyaz üç noktalar bulunmaktadır. Yazılar altındır. İkinci sıra yıldızın uçlarında altın zemin üzerine motifler pembe tonlarıyla renklendirilmektedir. Yıldızla, dış daire arasında kalan üçgenlerde, siyah üzerinde kâlp motifleri sırayla, altın ve beyazdır.

Başlık sayfasında bordür, madalyon ve başlık yazısı zemini koyu mavi; motifler, mavi tonları, beyaz, turkuaz, siyah ve altındır. Başlık yazısı köşesindeki boş-

hâkimde altın ve kızı kahverengi, ortadaki küfe biçimli bölümün zemininde siyah, motiflerinde mavi tonları, altın ve beyaz görülmektedir.

Cüz 25'in renklerinde altın ve mavi tonları hâkim durumdadır.

26. cüzün madalyonunun ortası ve küçük yuvarlak rozetleri altın, bunlar arasında kalan bölümler koyu mavi zemindir. İç bordürler mavinin tonları, rumî motifleri ise beyaz ve altınla yapılmıştır. İç sayfaların tezhiblerinde aynı renkler sürdürülmektedir.

27. cüzün madalyonunda tamamen altın zemin üzerine motifler siyah çizgilerle yapılmış, çok az renk kullanılmıştır. Yarım palmetli bordürlerde mavinin tonları yer almaktadır.

30. cüzün madalyonu altının çok kullanıldığı ve diğer cüzlerde görülen renklerin tümünü kapsayan çok zengin bir düzenleme ortaya koymaktadır. Daha sonraki sayfaların tezhibinde bu özenli renk düzeni devam etmektedir.

YORUM :

Ankara Etnografya Müzesi'nde 10115-10137 numaraları arasında yer alan ve her biri ayrı bir kitap olarak ciltlenmiş ve ayrı envanter numaraları verilmiş cüzlerin ketebelerinden, H. 788-789 (M. 1368-1369) yıllarında Abdullah bin Ahmed bin Fazlülâh bin Abdülhamid el Kazvinî tarafından 77-78 yaşlarında, Meraga Kadısı iken yazıldığı öğrenilmektedir.

Cüzlerin tümünün aynı Kur'anın parçaları olmaları nedeni ile tezhiblerinin üslub özelliklerinde aynı ana karakter görülmektedir. Tezhibli bölümler içinde, en büyük kompozisyonlar ilk sayfalardaki madalyonlarda bulunmaktadır. Daire esasına göre kurulan kompozisyonlar, bu dairelerin değişik sistemlere göre parçalanmasıyla elde edilen bölümlerine, çeşitli motifler yerleştirilerek tamamlanmaktadır.

Örneklerin büyük bir kısmında, içte ve dışta daireler açıkça görülmektedir. Bazen bunlar değişik büyüklükte yarım daireler kullanılarak yuvarlak dilimler görünüşü almaktadır (Fotoğraf 1, 2, 3, 5, 6, 11, 16, 17, 30). Bazı madalyonlarda, dairelerin içlerinde, zaman zaman da serbest olarak, üçgen, kare ya da altıgenlerin iç içe geçmesiyle elde edilen yıldız biçimleri yer almaktadır (Fotoğraf 4, 7, 8, 10, 11, 14, 16). Bunların iki üçgenin iç içe geçmesiyle oluşanlarına "Mühr-ü Süleyman" denilmektedir (Fotoğraf 4, 8). Dış sınırların sekizgen olarak tamamlandığı (Fotoğraf 9, 18), ya da çeşitli oyunlarla elde edilen parçalarla iyice hareketlendirildiği örnekler de vardır (Fotoğraf 12, 13, 17). Madalyonların çoğunda ortadaki küfe yazıların zeminlerinde hataî motifler yer almaktadır. Bunların büyük bir kısmı çizgilerle yapılmıştır. Daha az olarak da renklendirilmiş olanları görülür. 23. cüzde yazıların zeminindeki motifler azalmakta, birkaç rumî yaprağı ve üç noktalar görülmektedir (Fotoğraf 16). Yazılar, sekizinci cüzde hataî, 25. cüzde palmetli orta bölümlerinden kaldırılarak, ikinci sıradaki bölümlerin içlerine yerleştirilmektedir, ortadaki motifler buralardada görülmektedir.

Yazıların dışındaki bölümlerin içleri, en çok, son derece ince ve güzel rumî motifleriyle doldurulmaktadır. Rumîlerin aralarında sık sık kâlp motifleri görülmektedir. Türkler tarafından damga içeriğinde, çok eski zamanlardan bu yana kullanılan bu motif, "saadet sembolü" olarak bilinmektedir. Daha sonraki yüzyıllarda, bilhassa Fatih döneminde de çok görülür. Rumî kompozisyonları, zaman zaman, çok küçük palmet motifleriyle taçlandırılarak bitirilmektedir. Madalyonların dış bölümlerinde hataî kompozisyonları daha az kullanılmıştır. Rumîlerden sonra, ikinci sırayı yarım palmetlere benzer çeşitli küçük yapraklar ve kıvrımlı biçimlerden oluşan motifler almaktadır. Çoğunluk, madalyonların dışında birbirinden güzel bordürler ortaya koyan bu motifler, bazı kompozisyonların dış köşelerinde, ender olarak da içlerinde

görülmektedir (Fotoğraf 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 12, 14, 15, 17, 18, 19). Burada üzerinde durulması gereken önemli bir noktayı açıklamak yararlı olabilir. Araştırmada sürekli yarım palmet, palmet, palmete benzer, küçük yapraklar, kıvrımlı biçimler diye söz edilen motifler, rumî ve hataîlerden sonra önemli üçüncü grubu oluşturmaktadır. Bunlar iyi incelendiğinde bazen palmet, bazen de rumîlerin ayrıntıları etkisini bırakmaktadır. Fakat gerçek şudur ki bunlara ne rumî, ne de palmet demek olanaksızdır. Türk süslemesinde rumîler ve palmetler birbirlerine benzeyen pek çok noktalarına rağmen ayrı ayrı gruplandırılmıştır. O halde araştırmada palmet, yarım palmet ve benzeri denilen, bu motif grubuna da, kompozisyonlarında, hatta boyanışlarındaki ayrılıklar nedeni ile yeni bir isim vermek gerekmektedir. Motiflerin değişik biçimlerde yanyana getirilerek, simetrik tekrarlarıyla oluşturulan kompozisyonlarda, kesinlikle dallara yer verilmemiş olması en önemli özellikleridir. Her parça ayrı ayrı ortadan kenara ve koyudan açığa doğru üç tonla renklendirilmekte, kenarlarda beyaz çizgiler kalmaktadır. Ord. Prof. Dr. A. S. Ünver, bu motif grubunu "münhaniler" olarak adlandırmakta, rumî motiflerinin ayrıntılarından oluştuklarını belirtmektedir. Ancak akademisyenler bu terimi kabul etmemektedirler. Bu isim tartışılabilir, önemli olan Türklere has bu motif grubunun varlığını görebilmek ve literatürde ayrı olarak yerini verebilmektir.

Selcuklular'da XII-XIII. yüzyıllarda tezhibli kitaplarda da görülen bu motifler, incelenen cüzlerde en güzel, gelişmiş örneklerini ortaya koymaktadır.

Kompozisyonlar çoğu kez düz çizgilerle sınırlanmakta, bu çizgilerin süslü tiğlar biçimine dönüşmeleri daha az görülmektedir.

Cüz başlarının sayfa kompozisyonları, cüzlerin tümünde aynı düzendedir. Cüz başlarının tezhiblerinde madalyondaki motif grupları görülmekte, fakat yeni düzenlemeler ortaya koymaktadır. Karşılıklı ola-

rak iki sayfa tezhiblidir. Sayfaların üstündeki tezhibli yatay dikdörtgenlerin içinde, zemininde helezonlar yaparak kıvrılan dallar üzerinde rumî kompozisyonları bulunan, başlık yazıları yer almaktadır. Alt bölümde aynen tekrarlayan dikdörtgenlerde ise, Kur'an'dan ayetler bulunmaktadır. Bu dikdörtgenlerin içinde, yazıların iki ucundaki köşeler, daireler, yarım daireler, yuvarlak dilimler, eğik ve kırık çizgiler, ya da bunların kesişmesi yoluyla elde edilen çeşitli biçimlerle bölünmektedir.

Yazı alanının iç kenarı sadece düz çizgilerle ve çok ince bordürlerle sınırlanırken, dış üç kenarı güzel bir bordüre çevrilidir. Dış taraftaki dikey kenarın ortası ayrıca küçük bir madalyon, yarım madalyon, ya da bir rozetle belirtilmiştir. Bunlar, bazı örneklerde bordürün devamı olarak dışa taşmakta bazen ortası düz bir çizgi ile kesilmiş olarak bordüre bitişik bulunmakta, bazen de çok küçük bir bağlantı ile tamamen bordürden kopmuş olarak görülmektedir.

Yazı alanında, yazı sıraları çizgilerle zeminden ayrılmakta, kalan boşluklar arka arkaya sıralanan yuvarlak dilimlerin içleri çok ince paralel çizgilerle doldurularak, ya da bunların aralarına yaprak, çiçek motifleri konularak, bazen de tamamen hataî, ya da rumî motifleriyle süslenmektedir.

Cümie sonlarında, daire esaslı süslü noktalar bulunmaktadır.

Bu temel esasa karşın hiçbir cüzde aynen tekrarlar görülmemektedir. Her cüzde yeni bir başlık düzeni, değişik motif, bordür ve madalyonlarla karşılaşılmaktadır. Eser, her bölümünde insanı şaşırtacak çoklukta, birbirinden güzel kompozisyonlarla yaratıcı gücün üstün bir örneğini vermektedir (Fotoğraf 20, 39).

Cüz başlarındaki geometrik düzen, sure başlıklarında, başlık yazısına havi dikdörtgen kompozisyonunda ana karakterini oluşturmaktadır. Kullanılan motif türleri de değişmemektedir. Bununla beraber, 23. cüzün hiçbirinde, birbirinin tamamen aynı

sûre başlığı görülmemiştir. Son derece güzel örneklerin her biri yeni bir espiri ile zenginleştirilmiştir. Dikdörtgene, sayfanın dış kenarı doğrultusunda daire, ya da palmet biçimli küçük madalyonlar eklenmiştir.

Kur'an'da bulunan güller de başlıbaşına bir araştırma konusu olabilecek zenginliktedir. Çok değişik düzenlemeler gösteren örnekler, daire, damla, damlanın alt ucu sivrileştirilerek simetrik olmayan bir elips, palmet, bazen de tamamen ayrı biçimler ortaya koymaktadır (Fotoğraf 44, 49).

Cüzlerin son sayfalarındaki ketebeler, tezhibli bölümler içinde verilmiştir. Dikdörtgen, ya da değişik biçimler içine alınan ketebeler, zengin bir biçimde süslenmiştir (Fotoğraf 10, 51).

Cüzlerin iç sayfalarının kenarları cetsizdir.

Kur'an'ı Kerim'in süslemelerine hâkim olan ana motif grupları kompozisyonların ayrı ayrı bölümlerinde yer almakta, aynı bölümde iç içe kullanılmamaktadır. Bu motif gruplarından en ince çalışılmış olanları rumilerdir. Motifler, çeşitli bölümlere dağıtılırken sanatkâr, yaratıcı gücünü dilediği gibi kullanmış, estetik yönden dengeli bir dağılımın dışında hiçbir kurala bağlı kalmamıştır.

30 cüzünün sözü edilen Kur'an'ın Etnoğrafya Müzesinde bulunan 23 cüzünün tümünde, birbirinden güzel kompozisyonların hiçbiri, diğerinin aynı değildir. Son derece zarif ve güzel motifler üstün bir sanat anlayışının ürünleridir ve millî karakterin dışına çıkmaz.

Cüzlerin tezhibinde görülen renkler çok zengin bir kullanılış biçimi ortaya koymaktadır. Tezhiblerin cüzlere, ya da buldukları yerlere göre renklerinde fazla bir değişiklik olmamakta, fakat bu renklerin motiflere dağılımı her kompozisyonda yeni bir düzen göstermektedir.

Kompozisyonlarda hâkim renk mavidir. Zeminde koyu bir tonu kullanılan mavinin özellikle yarım palmete benzer motiflerde ve hatâilerde, koyudan açığa doğru üç tonu sıralanmakta ve beyazla bitirmektedir.

Mavilerden sonra en çok altınlar dik-kati çekmektedir. Altın, zeminlerde, yazılarda ve bunların kontürlerinde bol bol kullanılmıştır. Bazı madalyonlarda, başlık sayfalarında ve sure başlıklarında altın, birinci plana geçebilmektedir. Altın zemin üzerindeki motifler çoğunlukla, siyah çizgilerle yapılmıştır.

Kompozisyonlarda altınla mavi rengin nefis bir düzeni verilmiştir. Çeşitli tonlardaki mavilere alternatif olarak çok kullanılan yerlerde altın, bazen zemin, bazen motiflerde, kirli koyu bir sarı renkle çeşitlendirilmektedir. Bu renk zaman zaman yerini kızıl kahverengine bırakmaktadır.

Beyaz, madalyonların cüz başlarının ve çoğu sûre başlıklarının yazılarında, ince bordürlerde, çeşitli motifler, üç noktalar ve benzeri ayrıntılarda vazgeçilemeyen bir renktir. Siyah, tüm motiflerin kontürlerinde, bazı motiflerde, çok az olarak da zeminlerde kullanılmıştır.

Cüzlerin tümünde bu renkler bulunmakta, fakat altının önemini yitirdiği bazı cüzlerde kızıl kahverengi ya da kirli sarı bulunmamaktadır.

Bu temel renklere bazı cüzlerde turkuaz ve çok tatlı bir pembe serisi eklenmektedir. Aynı atelyede, aynı sanatkârın denetiminde yapıldığı, ortaya koyduğu ortak üslup özelliklerinden açıkça anlaşılan cüzlerdeki, bu renk değişikliği ilgi çekicidir.

Renklerin tümü, kompozisyonların çeşitli parçalarında, her türlü motifte rahatlıkla kullanılmıştır. Şu motif veya şu bölüm sürekli aynı renkle boyanacak diye katı bir sınırlılık yoktur.

Genel olarak Selçuklu dönemine ait başka örneklerle karşılaştırıldığında, XII.

ve XIII. yüzyıla oranla altının daha az kullanıldığı, mavi rengin hâkim duruma geçtiği ve kullanılan renklerin daha çoğaldığı geometrik motiflerin önemini yitirdiği görülmektedir.

SONUÇ :

Ankara Etnografya Müzesi'nde bulunan XIV. yüzyılda Meraga'da yazılmış Kur'an'ın 23. cüzünün motif ve kompozisyonları, başlı başına bir araştırma konusu olabilecek niteliktedir. Aynı Kur'an'a ait her biri ayrı bir kitap olarak ciltlidir.

Tezhiblerinde aynı ana karakter görülür. Tezhibli bölümler içinde en büyük kompozisyonlar ilk sayfalarındaki madalyonlarda bulunur. Başlık sayfaları, sure başlıkları, güller ve ketebeler zengin bir biçimde süslenmiştir. Geometrik düzenli kompozisyonların çeşitli bölümleri, çok ince rumiler, hataîler, palmet ve yarım palmete benzer motiflerle süslüdür. Rumilerin aralarında geçme kâlp motifleri ve palmetler görülür. Zaman zaman rozetlerde ve bor-

dürlerde geometrik geçmeler, yer alır. Küfi yazıların zemininde rumî ya da hataî kompozisyonları bulunur. Süslemelere hâkim olan ana motif grupları, aynı kompozisyonun ayrı ayrı bölümlerinde yer alır. Aynı bölümde iç içe kullanılmaz. 23 cüzün tümünde görülen birbirinden güzel kompozisyonların hiçbiri diğerinin aynı değildir. Son derece zarif ve güzel motifler, milli karakterin dışına çıkmaz.

Cüzlerin tezhibinde görülen renkler, çok zengin bir kullanılış biçimi ortaya koyar. Kompozisyonlarda mavi hâkimdir. Mavilerden sonra en çok altınlar dikkati çeker. Kirli koyu sarı, kızıl kahvedengi, beyaz, siyah, turkuaz ve pembe tonları, motiflerde çok uyumlu bir biçimde kullanılmıştır. Yazılar genellikle beyazdır. Önceki yüzyıllara oranla renkler çoğalmış, altın azalmıştır.

Cüzler, motif, kompozisyon ve renklerdeki üstün olgunluğuyla Türk tezhib sanatının çok değerli örneklerini ortaya koymaktadır.